

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 22:1 (2017), SS. 25-54.

PEYGAMBERİMİZE BÜYÜ YAPILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER (İDEOLOJİ İLE REALİTENİN ÇATIŞMA ALANINA BİR ÖRNEK)

Kamil ÇAKIN*

Öz

Büyü, Kur'an ve hadislerin bildirdiğine göre, Hz. Süleyman zamanından beri yapılmaktadır. Hz. Musa'nın büyücülerle mücadelesi, onun zamanında da büyü'nün yaygın olduğunu hatırlatmaktadır. Felak suresinde bahsedilen "dügümlere üfleyen kadınlar" ifadesi de büyü'nün Hz. Peygamber zamanında bilindiğine işaret etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca gönderilen peygamberlerin hep bir takım düşmanları olmuştur. Bu düşmanlar, peygamberleri yok etmeye çalışmışlar, zaman zaman da bunda başarılı olmuşlardır. Kur'an'ın açıklamalarına göre, geçmiş ümmetlerden bazıları kendilerine gönderilen peygamberleri öldürmüşler ve bu nedenle laneti hak etmişlerdir. Peygamberimizin de müşrikler, münafıklar ve diğer din mensupları arasından düşmanları olmuş, öldürülmek istenmiş ve Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılmıştır. Onu öldürmek için her yola başvurmuş olan düşmanlarının, büyü yapma yoluna gitmiş olmaları mümkündür. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber'e büyü yapılmış, Hz. Peygamber bir süre bu büyü'nün etkisinde kalmış, fakat Allah'ın kendisine yol göstermesi sayesinde büyüden kurtulabilmiştir. Hz. Peygamber'e büyü yapıldığını haber veren rivayetler, bazı itirazlara ve eleştirilere de yol açmıştır. Bazı âlimler, Hz. Peygamber'in büyü'nün etkisinde kaldığı kabul edildiği takdirde, peygamberlik misyonunun tehlikeye gireceğini ve vahyin güvenilirliğinin zarar göreceğini ileri sürmüşlerdir. Bu çalışma, öncelikle söz konusu rivayeti hadis usulü açısından ele almakta, sonra itiraz ve eleştirilerin, realite ile ideolojinin çatışma alanlarına örnek teşkil etmesi açısından incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Büyü, Rivayet, İdeoloji, Realite.

The Accounts Concerning the Bewitchment of the Prophet Muhammad: A Case of Conflict Zones between Ideology and Reality

Abstract

Magic has, according to the Qur'an and hadiths, been practiced since the time of Solomon. The struggle of the Prophet Moses against the magicians also indicates that magic was common at his time. The phrase "from the evil of women who blow upon knots" in Surat al-Falaq shows that some

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı. kmlckn@hotmail.com

form of magic is known and practiced at the time of the Prophet Muhammad. Prophets that were sent by God during the course of human history always had enemies. These enemies tried to destroy the Prophets and from time to time they were successful. According to the Qur'anic statements, some of the previous nations killed the Prophets sent to them and for that reason deserved damnation. The Prophet Muhammad similarly had many enemies from among the idolaters, hypocrites and members of other religions and his life was under constant threat and he was forced to emigrate to Medina. Those enemies who tried to get rid of him by every means possible might have had recourse to magic as well. According to traditions, magic had been worked on the Prophet, who was effected by it for a while and then was saved through the guidance of God. The reports telling that the Prophet was bewitched was subjected to objections and criticisms. Some scholars argued that if one accepts that the Prophet was effected by magic then his mission as a prophet will be imperilled and the idea of the protectedness of revelation will be harmed. This study first deals with the above-mentioned hadith in terms of hadith methodology and then discusses the objections and criticisms directed against it as an example of the conflict zones between reality and ideology.

Key Words: Prophet Muhammad, Magic, Narrative, Ideology, Reality.

Giriş

Hız. Peygamber'e bir Yahudi tarafından büyü yapıldığına ve Hız. Peygamber'in bir süre bu büyüünün etkisinde kaldığına dair rivayet hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Hız. Peygamber'in hayatında fazla yer kaplamamakla beraber ve genellikle ulemanın kabul etmesine rağmen, sonradan Mu'tezile'nin ve bazı kelamcı grupların olayın sıhhatine dair eleştirileri bir takım tartışmalara yol açmıştır. Bu eleştiriler yüzyıllar boyu süre gelen tartışmalara dönüşmüş, lehte ya da aleyhte düşünenler, eserlerinde bu konuya da temas etme ihtiyacı hissetmişlerdir.

Aslında eleştirilerin odak noktasında bir çeşit akıl yürütme yer almaktadır. Delil olarak ileri sürülen ayetler, daha çok bu akli çıkarımı desteklemekte kullanılmaktadır.

Tartışmaları alevlendiren akıl yürütme şu olmuştur: "**Hız. Peygamber'in büyüünün etkisinde kaldığı kabul edildiği takdirde, peygamberlik misyonu tehlikeye girer ve vahyin güvenilirliği zarar görür**"¹

Bu akıl yürütme ile hedeflenen nedir? Birçok meselede örnekleri görüldüğü gibi, hadis kitaplarında yer alan ve ehl-i sünnet tarafından kabul edilen olaylar/rivayetler üzerinde bu gibi akıl yürütmeler ile tereddütler yaratmaktadır.

¹ Bkz. İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaluddin, *Keşfu'l-Müşkil min Hadisi's-Sahihayn*, Thk. Ali Hüseyin el-Bevvab, Daru'l-Vatan, Riyad, 1418/1997, c. IV, s. 342; Nevevi, Yahya b. Şeref, *el-Minhac Şerhu Sahihi Müslim ibni'l-Haccac*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1392, c. XXIV, s. 175.

Bu eleştiriler bazı ayetlerle takviye edilmiştir. Mesela, "seni dinlerlerken hangi maksatla dinlediklerini, aralarında konuştuklarında da o zalimlerin '**siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz**' dediklerini çok iyi biliyoruz"² ve "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Tebliğ etmezsen, elçilik görevini yapmamış olursun. **Allah seni insanlardan korur/koruyacaktır. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez**"³

İddiaya göre; bu ve benzeri ayetler Hz. Peygamber'e zarar verilemeyeceğini, ona büyü yapılamayacağını açıkça ifade etmektedir. Hal böyleyken Hz. Peygamber'e büyü yapıldığı ve etki ettiğine dair rivayetlere inanılması doğru olmayacaktır.

Buna karşılık ehl-i sünnetin savunusu daha sistemli olmuş, rivayetlerin sahih olduğunu ısrarla ileri sürmüşlerdir. Ehl-i sünnetin savunusunu kısaca şu düzen içerisinde verebiliriz:

1. Mutezile ve bazı bid'at grupların akla ve "nazara" (kıyas ve akıll yürütme) dayalı itirazları batıldır. Çünkü aynı konu farklı akıl yürütmelerle de ele alınıp rivayetler desteklenebilir.

2. Muhaliflerin itiraz sadedinde ortaya koydukları Kur'ani deliller aslında onların anladıkları gibi değildir. Mutezile ve bid'at ehli bu delilleri anlamakta hata etmişlerdir.

3. Hz. Peygamber'e büyü yapılmış olabileceğine imkan ve ihtimal veren farklı ayetler muhaliflerce görülmemiş, ciddiyetle ele alınmamıştır.

4. Konu aynı zamanda büyüünün mahiyetiyle de yakından ilgilidir. Büyü, muhaliflerin zannettiği gibi basit bir şey değildir; belli bir bilgi, tecrübe gerektiren, tarihi arka planı olan ve Kur'an'ın da kabul ettiği bir vak'adır.

5. Bu konudaki rivayetler sahihtir, isnadları bakımından problemleri yoktur, dolayısıyla bu rivayetlerle amel edilebilir.

Bu çalışmada tarafların yukarıdaki soruları nasıl ele aldıklarını ayrıntısıyla inceleyecek, söz konusu rivayet/lere ayrıntısıyla temas edecek ve bir sonuca ulaşmaya gayret edeceğiz. Fakat belki hepsinden önemlisi, **insanın hakikat arayışında düştüğü önemli bir hatayı, teori ile pratiği çatıştırma ya da birini diğerine feda etme yanlışlığını** göstermeye çalışacağız.

1. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılmasıyla İlgili Rivayetler

Bu konuda asıl rivayet Hz. Ayşe'den gelmektedir. Bunun yanı sıra Zeyd b. Erkam'dan da benzeri bir rivayet söz konusudur. Hz. Ayşe rivayeti hadis kaynaklarının büyük çoğunluğunda verilirken, Zeyd b. Erkam rivayeti bazı

² İsra, 17/47, bkz. Furkan, 25/8

³ Maide, 5/67; diğer ayetler ileride ele alınacaktır.

kaynaklarda yer almaktadır. Biz bu iki rivayeti sahabi ravisine izafeten ele alacağız. Geleneksel hadis anlayışına paralel olarak, Buhari’de yer alan Hz. Ayşe rivayetini esas alacak, diğer rivayetleri ve lafız farklılıklarını Buhari rivayetine göre zikredeceğiz.

Hz. Ayşe hadisi Buhari’de altı yerde rivayet edilmiştir.⁴ İbn Hacer, Tıb bölümünde yer alan (5763) numaralı hadisi etraflıca şerh etmektedir. Hz. Ayşe’den gelen bu rivayet şu şekildedir:

Hz. Ayşe anlatıyor: “Beni Zurayk kabilesinden Lebid ibnu’l-A’sam isminde bir adam Hz. Peygamber’e (s) büyü yaptı. Hz. Peygamber (s), büyüünün etkisiyle, yapmadığı şeyi yaptığını hayal etmeye başladı. Nitekim bir gün (veya gece), benim yanımdaydı, devamlı dua etti. Sonra şöyle dedi: ‘Ey Ayşe! Bildin mi ki Allah şifa dilediğim hususta bana şifa verdi. İki kişi yanıma geldi, biri başucuma diğeri ayakucuma oturdu. Biri diğeri ‘bu adamın hastalığı nedir’ diye sordu. Öteki ‘büyülenmiştir’ diye cevap verdi. ‘Onu kim büyüledi’ diye sorunca diğeri ‘Lebid ibnu’l-A’sam büyüledi’ dedi. Sonra adam ‘nasıl büyüledi’ dedi, diğeri ‘tarak (dişleri), (tarağa takılı kalmış bir miktar) saç, erkek hurma poleni yuvası kullanarak’ dedi. Adam tekrar sordu: ‘(bu büyü şimdi nerededir? Diğer adam ‘Zervân Kuyusu’ndadır’ diye cevapladı.’ Hz. Peygamber (s) ahabundan birileriyle birlikte oraya gitti ve döndü. Sonra şöyle dedi: ‘Ey Ayşe! Kuyunun suyu sanki kına rengindeydi, (ya da şöyle dedi) ve hurmasının başları şeytanların başları gibiydi’. Resulullah’a (s) ‘onu kuyudan çıkarttın mı’ diye sordum. Şöyle dedi: ‘Allah bana şifa verdi, ben de insanlar arasına bu şerrin yayılmasını uygun görmedim’. Hz. Peygamber (s) emretti ve kuyu kapatıldı.”

Lebid ibnu’l-A’sam’ın Benu Zurayk kabilesine mensup bir Yahudi olduğu⁵ ya da Yahudilerle anlaşma halindeki Benu Zurayk’a mensup bir münafık olduğu ifade edilmektedir.⁶ Kaynaklar Lebid hakkında ilginç bir bilgi de aktarırlar. Buna göre, “Lebid Zındık olup Halku’t-Tevrat (Tevrat’ın yaratılmış olması) fikrini dillendirirdi. Talût (Lebid’in yeğeni), Allah’ın sıfatlarının ta’tili (inkarı) inancını Lebid’den almıştı. Talût’tan Eban b. Sem’an’a, ondan da Ca’d b. Dirhem’e intikal eden bu (ta’til) fikri, nihayet Cehm b. Safvan’a (ö.h.128) kadar ulaşmıştır”.⁷

⁴ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s-Sahih*, Thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, Tavku’-Necat, 1422, Bed’u’l-Halk, 11, (H. No: 3268); Tıb, 47 (H. No: 5763); Tıb, 49, (H. No: 5765); Tıb, 50, (H. No: 5766); Edeb, 56, (H. No: 6063); Deavât, 57, (H. No: 6391).

⁵ İbn Hişam, *es-Siretu’n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyari-Abdulhafiz Şibli, Mısır, 1375/1955, c. I, s. 515, İbn Kesir, Ebu’l-Fida İmaduddin, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Hicr, 1418/1997, c. V, s. 7.

⁶ Buhârî, Edeb, 56, (H. No: 6063).

⁷ İbn Meymun, Abdulaziz b. Yahya b. Müslim, *el-Hayde ve’l-İ’tizar fi’r-Red alâ men kale bi Halku’l-Kur’an*, Thk. Ali b. Muhammed b. Nasır, Mektebetu’l-Ulum ve’l-Hikem Medine, 1423/2002, s. 3; İbnu’l-Esir, Ebu’l-Hasen el-Cezeri, *el-Kamil fi’t-Tarih*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987, c. VI, s. 121.

Sıfatların ta'tili fikrinin Lebid kaynaklı olduğu yönündeki bilgiler doğruysa, Lebid ibnu'l-A'sam'ın sıradan bir kişilik olmadığı anlaşılmaktadır. Yahudi kelamı hakkında bilgi sahibi olduğu ve hatta bu fikirleri İslam'ın kutsal değerlerine uyguladığı varsayımı, onun Hz. Peygamber'e büyü yapmaya cesaret edebilecek birisi olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Bazı kaynaklar Lebid'in değil de kızlarının büyü konusunda uzman olduklarını ve Hz. Peygamber'e büyü yapanların esasen bu kızlar olduğunu söylemektedirler.⁸ Nitekim Felak suresi 4. Ayetindeki "dügümlere üfleyen kadınlar" ile kastedilenlerin Lebid'in kızları olduğu söylenmiştir. Bu konuda rivayet malzemesiyle Tefsirler arasında bir ihtilafın olduğu açıktır.

H. Ayşe'den gelen rivayetin değişik tarikleri karşılaştırıldığında bazı lafız farklılıklarının olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların birçoğu anlamı değiştirmeyen küçük ayrıntılardır. Ancak rivayetin anlaşılması noktasında önemli görülebilecek bir lafız farklılığına da temas edilmesi gerekmektedir. Şöyle ki; Yukarıda çevirisini verdiğimiz Buhari metninde "*yapmadığı şeyi yaptığı hayal etmeye başladı*" şeklinde rivayet edilen kısım, yine Buhari'nin diğer rivayetinde "*hanımlarıyla beraber olmadığı halde olduğunu hayal etmeye başladı*" şeklindedir.⁹ Fakat diğer tüm rivayetlerde ilk şekliyle yer almıştır. Bu nedenle ilk lafızların sabit, diğerinin olayın mahiyetini şerh edici nitelikte olduğu söylenebilir.

Aynı hadisi Müslim de H. Ayşe'den rivayet etmiştir.¹⁰ Müslim bu hadisi aynı yerde lafız ve isnad farklılığını göstermek için tekrar rivayet etmiştir.¹¹

Nesâî, Zeyd b. Erkam hadisini hem Sünen-i Kübra'da hem de Suğra'da rivayet etmiştir.¹²

Nesâî, Ayşe hadisini önemsiz lafız farklılıklarıyla Sünen-i Kübra'da rivayet etmiştir.¹³ Bu rivayet, Buhari'de geçen ve çevirisini verdiğimiz hadistir.

İbn Mace, Ayşe hadisini Müslim'in rivayetiyle aynı olacak şekilde bir kez rivayet etmiştir.¹⁴

⁸ Kirmani, Tacu'l-Kurra Mahmud b. Hamza (ö. h. 505 civarı), *Tefsir (Garaibu't-Tefsir ve Acaibu't-Te'vil)*, Ulumu'l-Kur'an, Beyrut, Trs., c. II, s. 1413; Begavi, Muhyissünne Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mesud, *Mealimu't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an*, Abdurrezzak el-Mehdi, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1420, c. V, s. 335.

⁹ Buhârî, Tıb, 49, (H. No: 5765).

¹⁰ Müslim, b. Haccac el-Kuşeyri, *el-Câmiu's-Sahih*, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs., Selam, 43, (H. No: 2189).

¹¹ Müslim, *Sahih*, Selam, 44, (H. No: 2189).

¹² Nesai, *es-Sünen (el-Mücteba)*, Thk. Abdulfettah abu Gudde, Halep, 1406/1986, c. VII, s. 112, (H. No: 4080); *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk. Hasan Abdulmun'im Çelebi, Beyrut, 1421/2001, c. III, s. 450, (H. No: 3529).

¹³ Nesai, *Sünenü'l-Kübra*, c. VII, s. 100, (H. No: 7569).

¹⁴ İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye, trs, Tıb, 45, (H. No: 3545).

Hadisin ilk üç nesildeki ravi zinciri "**Ayşe-Urve b. Zübeyr-Hişam b. Urve**" şeklindedir. Hadis, Hişam'dan sonra yaygınlık kazanmıştır. "**Ortak ravi**" nin Hişam olduğu anlaşılmaktadır. Ayşe hadisi bu yönüyle **ahâd** bir rivayettir (Bununla beraber, İbn Hacer ve başkaları hadisin Ayşe dışında da rivayet edildiğini söylemektedirler. Onların kasdettikleri Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Erkam rivayetleridir. Bu rivayetlere de ileride temas edeceğiz). Fakat bu durum onun zayıf olduğu anlamına gelmez. Hişam, Urve b. Zübeyr b. Avvam'ın oğludur. Bu hadisi de babası Urve vasıtasıyla Hz. Ayşe'den rivayet etmiştir.

Urve b. Zübeyr (ö.h.91, 92, 93 veya 94), Medine'nin büyük alimlerinden olup, teyzesi Hz. Ayşe'nin yanında fıkıh ve siyer öğrenmiştir.¹⁵ İbn Hacer'in Tehzib'de derlediği bilgilere göre Urve, tabiundan olup çok hadis rivayet eden alim ve güvenilir bir kişidir. Fiten olaylarına (Cemel ve Sıffin) karışmamış salih bir zattır. Hz. Ayşe'nin hadislerini çok iyi bilmektedir ve bazılarınca Medineli yedi fakih arasında zikredilmektedir. "Kur'an'ın yanında başka hiçbir kitap edinmeyeceğim" düşüncesiyle tüm kitaplarını imha ettiği ve daha sonra bundan büyük pişmanlık duyduğu nakledilmektedir.¹⁶ "*Keşke bütün ailemi ve malımı feda etseydim de kitaplarımı yok etmeseydim*".¹⁷

Hişam b. Urve b. Zübeyr (ö.h.146), babasının hadislerini rivayet eden, güvenilir bir kişidir, hüccettir. Şube, onun babasından bir hadisi işitmediği (halde işitmiş gibi rivayet ettiğini) söylemiştir.¹⁸ İbn Ebi Hatim'in verdiği bilgilere göre Hişam, güvenilir bir kimsedir (Cerh, 9/64). Hatib Bağdadi, Malik b. Enes'in Hişam'ı eleştirdiğine dair bazı bilgiler vermektedir. Bu bilgilerden bir tanesinde Yahya, Malik'i rüyasında görüp ona Hişam'ı sormakta, o da Hişam'ı eleştirmektedir. Bu gibi bilgilere itibar edilmemesi gerektiği açıktır. Diğer taraftan Malik'e göre Hişam üç kez Kufe'ye gelmiş, her seferinde babasından farklı eda lafızlarıyla Hz. Ayşe'den hadis nakletmiştir ("*haddeseni ebi, kale semi'tu Ayşe*", "*ahberani ebi an Ayşe*", "*ebi an Ayşe*"). Hişam'ın Irak'ta yaptığı birkaç rivayet dışında eleştirilen hiçbir rivayeti yoktur. Hişam 146 hicri tarihinde vefat etmiş ve cenaze namazı halife Mansur tarafından kıldırılmıştır.¹⁹ Zihninin zayıfladığı ve ihtilata uğradığı şeklindeki bazı ithamlar itibar görmemiş, bu durum sadece insanın yaşlandıkça zihninin

¹⁵ Zehebi, Ebu Abdillâh Şemsuddîn, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1374, c. I, s. 62.

¹⁶ İbn Hacer, el-Askalani, *Tehzibu't-Tehzib*, Dairetu'l-Mearifi'n-Nizamiyye, Hind, 1326, c. VII, s. 180.

¹⁷ İbn Sa'd, Muhammed b. Sad, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hanci, Kahire, 1421/2001, İlmîyye, c. VII, s. 178.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, İlmîyye, c. VII, s. 178.

¹⁹ Bağdadi, el-Hatib, *Tarihu Bağdad*, Thk. Dr. Beşşar Avvad Maruf, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1422/2001, c. XVI, s. 56.

gençlikteki gibi kuvvetli olmadığı gerçeğiyle açıklanmıştır.²⁰ Çağdaş bir araştırmada hem Hişam'ın durumu hem de Hişam'dan rivayet eden ravilerin durumu ele alınmış ve hadisin isnadı üzerinde ciddi bir şüphe bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.²¹ Burada şu husus da belirtelim ki **"Hişam-Urve-Ayşe"** isnadı için **"esahhu'l-esânid"** tespitinde bulunulduğu da olmuştur.²²

*"Hadisi Hişam'dan rivayet edenler arasında Basralı, Kûfeli, Mekkeli, Medineli ve Mısırlı pek çok ravi bulunmaktadır. Yahya b. Said el-Kattan gibi araştırmacı bir alimin hadisin ravileri arasında bulunması bile yeterlidir. Bu hadis, sünnet düşmanı bid'atçılardan olmayıp, bilakis her birisi hüccet olan muhaddislerce eleştirilmemiştir".*²³ İbn Hacer, bu hadisi Urve'den sadece Hişam'ın rivayet etmediğini, Urve'nin diğer çocuklarının da rivayet ettiklerini, ayrıca hadisi Hz. Ayşe'nin yanı sıra Zeyd b. Erkam, İbn Abbas ve başkalarının da rivayet ettiklerini söylemektedir.²⁴ Zeyd b. Erkam'ın hadisine burada temas edeceğiz. Ancak İbn Abbas ve diğerlerinin rivayetlerini, İbn Hacer, muhtemelen çok geniş bir edebiyat taraması sonucunda söylemektedir.

Bize göre de hadisin isnadıyla ilgili herhangi bir sorun yoktur. İsnada yöneltilebilecek tek eleştiri "ahâd" olmasıdır. Ne var ki hadisin ahâd olması, başta da söylediğimiz gibi zayıf veya uydurma olduğu anlamına gelmez, incelenmesi gerektiğini ifade eder. Hatta İbn Hacer'in incelemeleri dikkate alınacak olursa, hadisin ahâd olduğunu söylemek zorlaşmaktadır. Bu konuya tekrar temas edeceğiz.

Zehebi, Tarih'inde olayı Hişam-Urve-Ayşe tarihi ile verir, onun rivayetinde Hz. Peygamber'in durumu şöyle ifade edilmektedir: *"...ta ki peygamberin görüşü bulanıklaştı. Cebrail ve Mikail durumu ona bildirdiler. Hz. Peygamber onu (Lebid b. A'sam'ı) yakalattı, o da itiraf etti. Hz. Peygamber büyüü kuyudan çıkarttı, içini açtı ve (dügümleri) çözdü. Peygamberin üzerinden büyüün etkisi kalktı ve bunun üzerine Peygamber Lebid'i affetti".*²⁵

İsnadlar konusunda uzmanlığı bilinen Zehebi'nin hadis kaynaklarındaki rivayetlerin içerdiği malumattan (büyü malzemesini kuyudan çıkarttırması, açtırması ve Lebid'i affetmesi gibi) farklı bilgiler veren bir rivayeti eserine alması

²⁰ Zehebi, Ebu Abdillâh Şemsuddin, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Thk. Hüseyin el-Esed, Müessesetu'r-Risale, 1402/1982, c. VI, s. 35.

²¹ Bkz. Hemedani, Ebu Abdirrahman Mukbil b. Hadi el-Vadii, *Rudûdu Ehli'l-İlm ale't-Tainin fi Hadisi's-Sihr ve Beyanu Bu'di Muhammed Reşid Rıza ani's-Selefiyye*, Daru'l-Asar li'n-Neşr ve't-Tevzi', San'a Yemen, 1420/1999, s. 90-94.

²² Suyuti, Celaluddin, *Tedribu'r-Ravi fi Şerhi Takribi'n-Nevavi*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. I, s. 34.

²³ Hemedani, *Rudûd*, s. 92.

²⁴ İbn Hacer, el-Askalani, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahih'i'l-Buhari*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, c. X, s. 226.

²⁵ Zehebi, Ebu Abdillâh Şemsuddin, *Tarihu'l-İslam ve Vefeyatu'l-Meşahir ve'l-A'lam*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, 1413/1993, c. II, s. 522.

ilgi çekicidir. Belki de o, hadislerde ve tefsirlerde farklı verilen olayı cem etmek istemiş ya da tarih kitaplarına göre nakletmiş olabilir.

Zeyd b. Erkam rivayetine gelince; bu rivayeti ilk nakledenlerden biri İbn Ebi Şeybe'dir (ö.h.235). İbn Ebi Şeybe bu hadisi hem Müsned'inde hem de Musannef'inde rivayet etmektedir. Rivayet şöyledir:

"Bir Yahudi Hz. Peygamber'e büyü yaptı, Hz. Peygamber bundan günlerce şikayet etti. Nihayet Cebrail gelerek ona "bir Yahudi sana büyü yaptı, senin için düğümler bağladı" diye haber verdi. Hz. Peygamber Hz. Ali'yi gönderdi ve Ali de büyü (konulduğu yerden) çıkartıp getirdi. Her bir düğüm çözüldükçe, Hz. Peygamber hafiflik hissetmeye başladı ve tüm bağlarından kurtulmuşçasına ayağa kalktı. Bundan sonra Hz. Peygamber o Yahudi'den ne bahsetti, ne de onu gördü".²⁶

Hadis, önemsiz bazı lafız farklılıklarıyla Ahmed b. Hanbel tarafından da rivayet edilmiştir.²⁷ Aynı şekilde Nesâî'nin Sünen'inde²⁸ ve Sünen-i Kübra'sında²⁹ rivayet edilmektedir.³⁰

Her üç kaynakta da hadis, "**Zeyd b. Erkam-Yezid b. Hayyan-A'meş-Ebu Muaviye**" tariki ile nakledilmiştir. Ahmed b. Yunus'un aynı isnadla naklettiği bir rivayette, diğerlerinden farklı ve ilk olmak üzere, "*Cebrail'in Muavvizeteyn'i getirdiği, düğümleri çözerken bu surelerin okunduğu*" ifadeleri yer almaktadır.³¹ Bu çok ilginçtir, çünkü diğer hadis kaynaklarında bu cümleler yer almamaktadır. Tefsirleri incelediğimizde görülmektedir ki Muavvizeteyn'in bu nedenle indiği birçok tefsirde geçmektedir. Bu lafız farklılığının (ziyadelik) Ahmed b. Yunus'tan kaynaklandığı düşünülebilir. Daha sonra bu ifadelerin yer aldığı bir rivayet, Tahavi tarafından (ö.h.321) da nakledilmiştir.³² Tahavi'nin hadisi aldığı şeyhi **Ahmed b. Abdullah b. Yunus** olarak geçmektedir.

Bu noktada, geç döneme ait eserlerde yer alan üç rivayete daha atıfta bulunmanın gerekli olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Taberani'nin

²⁶ İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *Müsned*, Thk. Adil b. Yusuf el-Gazazi ve Ahmed b. Ferid el-Mezidi, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997, c. I, s. 351; İbn Ebi Şeybe, *Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Âsar*, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Daru't-Tac, Beyrut, 1409/1989, Tıb, 17, (H. No: 23518).

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Thk. Şuayb Arnaud-Adil Mürşid, Müessesetu'r-Risale, 1421/2001, c. XXXII, s. 14.

²⁸ Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen (es-Suğra)* (Suyuti'nin Şerhi ve Sindi'nin Haşiye'si ile beraber), Thk. Abdulfettah Ebu Gudde, Matbuatu'l-İslamiyye, Halep, 1986/1406, Tahrimu'd-Dem, 19, (H. No: 4080).

²⁹ Nesai, *es-Sünenü'l-Kübra*, Muharebe, 20, (H. No: 3529).

³⁰ Ayrıca Bkz. Taberani, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, Thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, 1415/1994, c. V, s. 180.

³¹ Abdu'l-Humeyd, Ebu Muhammed el-Kessi (el-Keşşi), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, Thk. Ebu Abdillâh Mustafa b. El-Adevi, Riyad, 1423/2003, c. I, s. 228.

³² Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-Asâr*, Thk. Şuayb Arnaud, Müessesetu'r-Risale, 1415/1494, c. XV, s. 180.

Mu'cemu'l-Kebir'inde yer alan bir rivayettir³³ ki bunun isnad ve metin bakımından müdrec olduğu ve yeni bir hadis inşa edildiği söylenebilir.³⁴ Hakim'in Müstedrek'teki³⁵ rivayeti lafızları bakımından Zeyd'in hadisine değil, Ayşe'nin hadisine benzemektedir. Beyhaki'nin Delail'indeki³⁶ rivayetin lafızlarının güven vermediği söylenebilir.

2. Tefsirlere Göre Hz. Peygamber'e Büyü Yapılması

Tefsirlerde durum biraz daha farklıdır. Ayşe hadisi zaman zaman kullanılmakla beraber, Muavzeteyn surelerinin iniş sebebi olarak farklı bir rivayet kullanılmaktadır. Hadis kaynaklarıyla tefsirlerin ayrıldığı önemli noktalardan biri budur.

İlk tam tefsir olan Taberi'de (ö.h.310) Bakara suresi 102. Ayetin tefsiri sadedinde Ayşe hadisi nakledilmektedir. Taberi burada peş peşe verdiği iki rivayette Hişam-Urve-Ayşe senediyle hadis kitaplarındaki rivayetleri ihtisaren vermekte,³⁷ ardından Urve ibnu'z-Zübeyr ve Said ibnu'l-Müseyyeb'den mürsel olarak benzer bir hadis nakletmektedir.³⁸ Taberi gibi erken dönem kelim-tefsir alimi Maturidi (ö.h.333) de Felak suresi tefsirinde Hz. Peygamber'e büyü yapılmasına temas etmekte, rivayeti nakletmemekle beraber, olayın gerçekliğini kabul etmektedir. Hatta Hz. Peygamber'e büyü yapılmasındaki ilahi hikmetlere de kısaca işaret etmektedir.³⁹

Tespitimize göre, tefsirler içerisinde büyü ile ilgili rivayeti en geniş şekilde nakleden ilk kişi Ebu'l-Leys es-Semerkandi (ö.h.373) olmuştur. Semerkandi iki rivayet nakletmektedir; önce Zeyd b. Erkam hadisini, yukarıda gördüğümüz şekliyle ele almakta, daha sonra "başka bir haberde nakledilmiştir ki" diyerek isnadsız bir şekilde şu rivayeti vermektedir:

"Lebid ibnu'l-A'sam, Hz. Peygamber'in bir maketini yaptı. (Maketi kullanarak yaptığı büyü sayesinde) O'nu Hz. Ayşe'den uzaklaştırdı ve Hz.

³³ Taberani, *Kebir*, c. V, s. 179.

³⁴ İdrac ihtimali olan bazı rivayetler için Bkz. Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyun (Tefsiru Maverdi)*, Thk. Es-Seyyid b. Abdulmaksud b. Abdurrahim, Daru'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, trs., c. VI, s. 376; Begavi, *Mealimu't-Tenzil*, c. V, s. 333-4; Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, Thk. Ahmed el-Berduni, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964, c. XX, s. 253-4.

³⁵ Hakim Neysaburi, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Daru'l-Haremeyn, 1417/1997, c. IV, s. 512, (H. No: 8156).

³⁶ Beyhaki, Ahmed İbnu'l-Hüseyn el-Horasani, *Delailu'n-Nübüvve*, Thk. Abdulmu'ti Kal'aci, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988, c. I, s. 319.

³⁷ Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Thk. Mahmud Muhammed Şakir ve Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, c. II, s. 437.

³⁸ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c. II, s. 438.

³⁹ Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Tefsir (Te'vilâtu Ehli's-Sünne)*, Thk. Fatıma Yusuf, Müessesetu'r-Risale, 1425/2004, c. V, s. 543.

Peygamber'in cinsel gücünü olumsuz etkiledi. Maket üzerine on bir düğüm attı. Bu maketi bir kuyuya bırakıp üzerini büyük bir kaya ile kapattı. Hz. Peygamber bundan çok hasta oldu, uzuvları tutuldu. Hz. Peygamber uyku ile uyanıklık arasındayken iki melek geldi. Birisi başucuna diğeri ayakucuna oturdu. Ayak ucuna oturan baş ucuna oturana "bunun şikayeti nedir" dedi. Diğeri "sihirdir" dedi. "Ona kim büyü yaptı" diye sordu. "Lebid ibnu'l-A'sam" diye cevap verdi. "büyüyü nerede yaptı" diye sordu. Diğeri "falan kuyuda" dedi. Hz. Peygamber'e gösterdiler ki o kuyuya adam gönderilip, kuyunun suyu boşaltılmalı, kayaya ulaşıp, kaya yerinden kaldırılmalıdır; altından boynu düşmüş bir maket çıkacak, üzerinde on bir düğüm olacak. Ateşe atılıp yakılmalı ki Hz. Peygamber Allah'ın izniyle kurtulmuş olsun. Hz. Peygamber o iki meleğin dediklerini anlamış olarak uyandı. Hz. Ali ve Ammar b. Yasir'i bir grup sahabi ile beraber o kuyuya gönderdi. Onlar büyüü aynen Hz. Peygamber'in vafettiği gibi buldular. Bunun üzerine on bir ayetten oluşan bu iki sure (Felak ve Nas sureleri) nazil oldu. Her ayet okudukça bir düğüm çözüldü, sonunda tüm düğümler çözülmüş oldu. Ateşe atıp yaktılar ve böylece Hz. Peygamber de kurtulmuş oldu."⁴⁰

Semerkandi'nin bu rivayeti Felak ve Nas surelerinin iniş sebebi olarak gösterilen rivayetin ilk ve en uzun olanıdır. Bu rivayette diğerlerinde olmayan bir takım unsurlar da anlatılmıştır. Semerkandi, olayı diğer kaynaklardan farklı bir şekilde dramatize etmiştir. Ayrıca olay, kuyunun suyunun boşaltılarak büyüün çıkarılması ve yakılması şeklinde aktarılmaktadır. Bu nokta itibarıyla rivayet, hadisçilerin naklettiklerinden farklıdır. Semerkandi'den sonra diğer tefsirlerde de olayın detaylarıyla anlatıldığına şahit olunmaktadır. Özellikle de büyü maketi üzerinde on bir düğümün bulunması ve her bir düğümün toplam on bir ayetten meydana gelen Felak ve Nas surelerinin okunmasıyla çözülmesi, hadis eserleri dışında, tefsirlerdeki rivayetlerde geçen kısımlardır.

Begavi (ö.h.510), Felak suresinin iniş sebebi olarak büyü olayını zikrettikten sonra, hadis kitaplarında geçen Ayşe hadisini Hişam-Urve tarihi ile vermektedir. Yukarıda anlatıldığı gibi bu rivayette Muavvizeteyn'in inişine dair bir kayıt yoktur.⁴¹ Ardından Zeyd b. Erkam rivayetini de burada zikretmektedir. Muavvizeteyn'in büyü olayı üzerine indiğine dair rivayetleri "kîle" ve "ruviye" gibi meçhul sigalarla vermektedir.⁴²

Ciddi bir hadis münekkidi olan ve *el-İlelu'l-Mütenahiye fi'l-Ehâdisi'l-Vâhiye* ve *el-Mevzûât* gibi eserlere sahip olan İbnu'l-Cevzi (ö.h.597), Zâdu'l-Mesîr isimli tefsirinde Hz. Peygamber'e büyü yapılmasıyla ilgili rivayeti

⁴⁰ Semerkandi, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l-Ulüm*, Thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdulmevcud, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993, c. III, s. 527.

⁴¹ Begavi, *Mealimu't-Tenzil*, c. V, s. 333.

⁴² Begavi, *Mealimu't-Tenzil*, c. V, s. 334.

nakletmektedir. O, "Ehl-i tefsir bu surenin nüzulü sadedinde nakletmişlerdir ki" diyerek, uzunca bir rivayeti, birkaç rivayet metnini idrac ettiği şüphesini uyandıracak tarzda vermektedir. Bu rivayette, Hz. Peygamber'e hizmet eden bir Yahudi delikanlının yardımıyla saçından bir parça ve tarağının birkaç dişini elde etmelerinden, büyü'nün kuyudan çıkarıldıktan sonra Felak ve Nas surelerinin inişinden, sonra Cebrail'in O'na okuyarak rukye yapışından bahsedilmektedir.⁴³ İbnu'l-Cevzi'nin verdiği bu bilgiler, Hz. Peygamber'in saç tellerinin ve tarağının dişlerinin nasıl elde edildiğini açıklığa kavuşturmaktadır. Bunların temin edilmesinde Peygamberimize hizmet eden bir Yahudi çocuğun kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İbnu Kayyim el-Cevziyye, Felak suresinin tefsirinde Buhari'nin Hz. Ayşe'den yaptığı rivayeti nakletmektedir.⁴⁴ İbn Kayyim, Hişam'dan yapılan iki farklı rivayete dikkat çekmekte, rivayetlerden birisinde büyü'nün kuyudan çıkarılmadığı ifade edilirken, diğer rivayette çıkarıldığı söylenmektedir. İbn Kayyim bunlar arasında gerçek bir tearuzun bulunmadığını söylerken, önce çıkartılıp görüldüğünü, sonra tekrar kuyuya atılarak gömüldüğünü belirtmektedir. Bu çatışmayı telafi ettikten sonra, İbn Kayyim, "bu hadis, hadis alimleri nazarında sahihtir ve kabule şayan bulunmuştur. Hadisçiler bu hadisin sahihliği konusunda ihtilaf etmemişlerdir" değerlendirmesinde bulunmaktadır. İbn Kayyim, daha sonra "kale ibn Abbas ve Ayşe" diyerek, Muavvizeteyn'in bu olay üzerine nazil olduğunu anlatan rivayeti bu iki sahabenin ağzından nakletmektedir.

Buraya kadar anlatılardan hareketle denebilir ki rivayet türü eserler ile tefsirler arasındaki ihtilaf noktası, hadis eserlerindeki rivayetlerin Muavvizeteyn'in iniş sebebi olan rivayete temas etmemeleri, buna karşılık tefsirlerde bu surelerin iniş sebebi olarak gösterilen olayları bolca nakletmeleridir. Başka bir deyişle, hadis kitaplarındaki rivayetlere göre, Hz. Peygamber'e büyü yapılmış, bu büyü Allah'ın yol göstermesiyle öğrenilmiş/tespit edilmiş, Allah'ın Hz. Peygamber'e şifa vermesinden sonra kuyudan çıkarılmamış ve olayın Muavvizeteyn ile ilgisi kurulmamıştır. Tefsirlerde anlatılanlara göre ise, Hz. Peygamber'e büyü yapılmış, büyü materyali kuyudan çıkarılmış, Allah Muavvizeteyn surelerini indirmiş ve bu surelerin okunmasıyla büyü çözülmüştür.

Bu çelişkili durumun ulemanın dikkatinden kaçmış olması beklenemez. Fakat genellikle onlar eserlerinde bu duruma atıfta bulunmamayı tercih etmişlerdir. Bizim görebildiğimiz kadarıyla, buna dikkat çeken ve herkesten ayrı bir çözüm öneren kişi, Çağdaş müfessirlerden Said Havva olmuştur. Said Havva,

⁴³ İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaluddin, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1404/1984, c. IX, s. 270-271.

⁴⁴ İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed Hamid el-Fakıy, *Tefsiru'l-Kayyim*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Trs., c. I, s. 564 vd.

önce bizim de yukarıda verdiğimiz ve Nesâî'nin tahrir ettiği Zeyd b. Erkam rivayetini nakletmekte, ardından şu kısa değerlendirmeyi yapmaktadır: "*Bana göre, bu, önce zikrettiğim (Buhari ve Müslim) rivayetlerindeki başka bir olaydır*".⁴⁵

Yani Said Havva, Muavvizeteyn'in nüzul sebebi olan büyü hadisesiyle Ayşe rivayetinde anlatılan olayları ayırmaktadır. Buna göre büyü teşebbüsü iki kez olmuş demektir.

Said Havva'nın bu çözümünün yabana atılmaması gerektiğini düşünmekle beraber, olayın hadis kitaplarındaki gibi vuku bulmuş olması ihtimalini daha güçlü buluyorum. Zira hadis eserlerinde yapılan rivayetlerin, bu eserlere girebilmeleri için gerekli görülen pek çok ilke ve kural vardır. Tüm hadis ehlinin kabul ettiği genel geçer kuralların yanı sıra, bir de her bir müellifin eseri için getirdiği kişisel şartları bulunmaktadır. Tefsirler ise bu kuralların daha az işletildiği ve tabir yerindeyse gevşetildiği eserlerdir. Bu nedenlerle, hadis kaynaklarındaki rivayetlerle tefsirlerdeki rivayetler çatışacak olurlarsa, hadis kitaplarının bir imtiyaz ve önceliğinin olması gerektiğini düşünmekteyim.

Problem daha çok rivayetin sonuç kısmında kendini göstermektedir. Buna göre;

1. Hz. Peygamber şifa bulduktan sonra büyü malzemelerini kuyudan çıkartmamış, fakat kuyuyu kapattırmıştır.

2. Hz. Peygamber, içlerinde Hz. Ali'nin de yer aldığı bir grup sahabeyi göndererek büyü malzemesini çıkarttırmış, Muavvizeteyn'i okuyarak büyü çözülmüştür.

Olayın çözüm şeklindeki bu ihtilafa rağmen, asıl temayı oluşturan büyü yapılmış olması sabittir ve bu noktada bir tereddüt görünmemektedir.

3. İbn Hacer'in Büyü Hadisi Hakkında Düşündükleri

İbn Hacer, Buhari'yi en iyi anlayanlardan biri ve aynı zamanda önemli bir hadis şarihi olduğu için, onun bu hadisler hakkındaki görüşleri önem arz etmektedir. İbn Hacer, bu hadisle ilgili görüşlerini, başlangıçta metnini verdiğimiz hadisin şerhi esnasında serdetmiş, diğer tariklerde kısa açıklamalarla yetinmiştir. Bu sebeplerle İbn Hacer'in görüşlerini burada özetlemeyi yararlı görmekteyiz:

"Bu hadisi Urve'den, (Hişam'dan) başka çocukları da rivayet ettiler. Ayşe'den de Urve dışında rivayet edenler olmuştur. Benu Zurayk kabilesinden Lebid isminde bir Yahudi Hz. Peygamber'e büyü yaptı. Bazı rivayetlere göre Lebid'in kendisi Yahudi olmayıp, Yahudilerle anlaşmalı kabileye mensup bir münafıktı, İslam'a zarar vermek için Müslüman olmuş görünüyordu. Benu Zurayk, aslında

⁴⁵ Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, Daru's-Selam, 1412/1992, c. III, s. 1472.

Hazrec kabilesinin bir koludur. Bunlarla Yahudiler arasında İslam'dan önce bir anlaşma ve kardeşlik söz konusuydu, İslam geldikten sonra durum değişmişti. Hicretin yedinci senesinde, Hudeybiye dönüşünde, Muharrem ayında Yahudi ileri gelenleri büyü yapmayı bilen Lebid'e gelerek Hz. Peygamber'e büyü yapmasını istediler. Hz. Peygamber, kırk gün ya da altı ay büyüünün etkisi altında kaldı. Büyünün etkisiyle, yapmadığı bir şeyi yapmış gibi **tahayyül** etmeye başladı. Bazı rivayetlerde 'hanımlarıyla beraber olmadığı halde olduğunu **zannedirdi'** şeklindedir. Lebid'in kız kardeşi dedi ki 'eğer o gerçek bir peygamber ise bu ona haber verilecektir, eğer değilse hastalığı ilerleyecek ve sonunda aklını kaybedecektir. Bidatçılar, Hz. Peygamber'in ve dolayısıyla getirdiği dinin sıhhatine zarar vereceği iddiasıyla bu rivayete itiraz etmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber'e yapılan büyüünün etkisi onun aklına değil, bedenine arız olmuş bir tür bedensel hastalık gibidir ki peygamberler de bu hususta diğer insanlar ile eşit durumdadır (İbn Hacer burada muhaliflerin hadise itirazlarını geniş bir şekilde ele almakta ve onlara cevap vermektedir. Bu itirazlar ve verilen cevaplar ileride ele alınacaktır). Büyü Hz. Peygamber'in aklına etki etmediği ve o her şeyin farkında olduğu içindir ki bir gece Allah'a dua etmiş ve ondan şifa dilemiştir. Hz. Peygamber, birisi olayı "Allah'a havale etmek", diğeri "sebeplere yapışmak" şeklinde iki yol izledi. Önce sıkıntısını Allah'a havale etti; böylece o sıkıntıya sabretmenin ecrini umdu. Ancak hastalığı ilerleyip, ibadetlerinde zorlanmaya başlayınca sebeplere tutunarak Allah'a dua etti. Her iki tavır da kemâlâtta son mertebedir. Hz. Peygamber uyuyorken, Allah iki meleği, Cebrail ve Mikail'i göndererek ona büyü yapıldığını, büyüünün yerini ve çözümünü bildirdi. Melekler Hz. Peygamber'in büyülendiğini anlatırken "tıbb (طب)" kelimesini kullanmışlardır. Çünkü "tıbb" kelimesi Arap dilinde büyü anlamını da içine alacak derecede geniş bir kelimedir. Peygamberimiz önce hasta olduğunu düşünmüş ve bu nedenle hacamat yaptırmak istemişti. Ancak büyü yapıldığı kendisine haber verilince çözümü başka şekilde aradı ki bunun çözümü büyüünün bulunup ortaya çıkarılmasıdır. Hz. Peygamber'in kullandığı tarağın birkaç dişini ve saç tellerini elde ettiler. Bunun yanı sıra erkek hurma poleni kılıfını kullandılar. Yaptıkları büyüüyü Zû Ervân/Zervân kuyusuna attılar. Kuyuya gidilip büyü çıkarıldığında, bunun bir maket/timsal olduğu, üzerine düğümler atıldığı ve iğneler batırıldığı görüldü. Cebrail Muavvizeteyn surelerini indirdi. Sureler okunarak düğümler çözüldü ve Peygamberimiz sağlığına kavuştu".⁴⁶

İbn Hacer olayı bu şekilde uzun uzun ve tüm ihtilaflarını da zikrederek anlatmakta, bir taraftan da rivayetin tüm şahitlerini kaynaklara dayanarak vermektedir. İbn Hacer'in incelemesi, hadisin pek çok kaynakta nakledildiğini, manayı bozmayan lafız farklılıklarının olduğunu ortaya koymakta ve İslam

⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, c. X, s. 226-230.

alimlerinin bu hadisenin meydana geldiğine inandıklarını, itirazların olayın sıhhatine zarar veremeyeceği düşüncesinde olduklarını göstermektedir. İbn Hacer, burada görüldüğü gibi iki rivayeti bir araya getirerek ve pek çok yardımcı kaynağı da kullanarak olayı anlatmaktadır. Demek ki İbn Hacer'e göre de olay bir kez vuku bulmuştur.

4. Rivayetlere Yapılan İtirazlar

H. Peygamber' e büyü yapılmasına ve H. Peygamber'in bu büyüünün etkisinde kalmasına, dolayısı ile bu konunun delillini oluşturan rivayetlere iki ayrı açıdan eleştiri getirilmiştir:

4.1. Büyünün Gerçekliğinin Olmaması

Müslim şarihi Mazeri (ö. h. 536), bu hadisleri ele alırken şöyle demektedir: *"Büyüyü ve onun gerçekliğini inkar eden, büyüünün batıl hayallerden ibaret olduğunu söyleyen kimselerin aksine, ehl-i sünnet ve cumhur ulema, büyüünün sabit olduğu ve diğer sabit şeyler gibi büyüünün de gerçekliğinin bulunduğu düşüncesindedir. Nitekim yüce Allah, büyüünün varlığından Kur'an'da bahsetmiş ve onun öğrenilebilen şeylerden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca büyü nedeniyle insanların tekfir edilebileceğini ve karı kocanın arasının ayrılabilceğini anlatmıştır. Büyünün gerçekliği olmasaydı bütün bunlar mümkün olmazdı ve gerçekliği olmayan bir şey nasıl olur da öğrenilebilirdi. Bu hadis de aynı şekilde büyüüyü (büyünün gerçekliğini) ispatlamaktadır; (kuyudan) çıkarılan ve (tekrar) gömülen şeyler, yapılan itirazları ortadan kaldırmaktadır. **(Buradan hareketle, aklen bilinir ki, büyüünün muhal olduğunu söylemek muhaldir) Büyünün gerçekler dünyasına ait olmadığını düşünmenin muhal olacağı aklen bilinebilir bir şeydir.** Yüce Allah'ın, özel kurgulanmış kelimelerin telaffuzu ile, tabiat kurallarını, cisimlerin yapısını veya sadece sihirbazın bildiği bir uygulama/tertip ile kuvvetler arasındaki uyumu/mizacı değiştirip kaldırabileceği inkar edilemez. Mesela bazı cisimler vardır, öldürücüdür, zehirler gibi. Hastalık yapan bazı maddeler olduğu gibi iyileştirici ilaçlar da vardır. Bütün bunlar (büyünün olabileceğinin) delilleridir. Bir büyücünün, öldürücü, yok edici veya eşleri ayırıcı olduğuna dair sahip olduğu kendine has bir bilgiyle bunları yapabilmesi akla uzak değildir."*⁴⁷

Mazeri bu tahlilinde, öncelikle büyüünün varlığını ve gerçekliğini kabul etmeyenlere itiraz etmektedir. Bu ve başka eserlerde de dikkatimizi çeken bu itiraz, günümüzde de büyü ve okuyarak tedavi gibi şeylere yöneltilen eleştirilere benzemektedir. Pozitivizm, büyüüyü kabul etmez. Büyüyü akıl öncesi dönemi

⁴⁷ Mazeri, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali el-Maliki, *el-Mu'lim bi Fevaidi Müslim*, Thk. Muhammed eş-Şazeli en-Neyfel, Müessesetu'l-Vataniyye, Cezair, 1988, c. III, s. 158-9.

yaşayan ilkel toplumların asılsız uygulamalarından ibaret görür (Mesela Russel, Din ve Bilim’de bunu incelemektedir). Buna göre büyü, tabiattaki olayları açıklamakta aciz kalan, hastalıkların ve kötülüklerin sebepleri ve tedavilerinde çaresi olmayan insanların geliştirdiği ve başvurduğu gizemli/sırlı uygulama ve inanışlardır. Hatta din de büyü ile iç içe geçmiştir ve bazen büyü bir çeşit dini ameliye demektir⁴⁸.

Günümüz dünyasında çeşitli medeniyet ve kültür çevrelerinde büyüsel uygulamalara hala rastlanmaktadır. Bunların incelenmesi bu makalenin konusu değildir. Fakat büyü konusunda Mutezile gibi bir takım akımların yaptıkları itirazlar ve büyüün gerçekliğini kabul etmemeleri, modern zamanların bazı felsefi ekollerinin tutumunu andırmaktadır. Mazeri’nin buradaki ilk çıkışı, cumhur ulemanın ve ehl-i sünnetin büyüü sabit görmesiyle başlamaktadır. Ardından Kur’an’dan örnekler vermektedir. Ona göre Kur’an büyüün varlığını açıkça ifade etmektedir (Mesela Süleyman kıssasında bu anlatılmaktadır). Mazeri’ye göre, Kur’an’ın bahsettiği büyüün üç niteliği söz konusudur: **Birincisi** büyü öğrenilebilir/öğretilebilir bir şeydir. Kısacası eğitimi yapılabilen bir şey vardır ve onun varlığını inkar etmek muhaldir. **İkincisi** Kur’an’ın bahsettiği büyü, karı kocanın arasını ayırabilen, onları birbirinden uzaklaştırma gücü ve etkisine sahip bir şeydir. Bu da büyüün başkası üzerindeki etkisine açık bir delildir. **Üçüncüsü** büyü, yaptığı büyü nedeniyle tekfir olunabilmektedir. Var olmayan, hayali bir şeyden dolayı kişi tekfir edilemeyeceğine göre, büyüün varlığı gerçektir.

Büyüün varlığına dair Mazeri’nin ikinci delili söz konusu hadistir. Fakat onun dayanağı hadisin lafzi sübutu değildir. Rivayetin son kısmında anlatıldığı gibi, kuyuya gidilmesi, büyü malzemelerinin tespit edilerek kuyudan çıkarılması, sonra tekrar gömülmesidir. Yani, elle tutulan, gözle görülen nesnel ve objektif parçaların bulunmasıdır.

İnsanlar bir konuda bir hükme ulaşabilmek için bazı zihinsel süreçler izlerler. Üçüncü bir yolu olsa da, genellikle iki yöntemin izlendiği söylenebilir. **Birincisi objektif/nesnel** denebilecek yöntemdir. Buna göre olaylar, duyularla elde edilen bilgiler esas alınmakta, bunların sürüklediği yere kadar gidilmekte ve bazı hükümler elde edilmektedir. Bunun en uç örneğini modern pozitif bilimlerde ve ilk dönem sosyolojisinde görmekteyiz. Mesela, modern pozitivizme göre gözlenemeyen, denenemeyen şeyden söz edilemez. O nedenle, Tanrı’nın varlığı, cinler veya ahiret gibi iddiaların gerçekliği bulunmamaktadır. Büyü gibi şeyler bu kategoride yer alırlar. Sosyoloji biliminin kuruluş evresinde toplumun kutsanması ve her şeyin ölçüsü kabul edilmesi de böyledir. Sosyolojinin bu ilk şeklinde,

⁴⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi*, Gerekli Kitap Yayınları, 2011.

toplumsal olaylar birer veridir ve sadece veri olmanın ötesinde bir çeşit mihenk taşıdır. Bu yaklaşım tarzlarında nesnel olan ön plandadır, bu açıdan olumludur. Fakat bu yaklaşımın hatası akli çıkarımlara alan açmamasıdır. Çünkü nesnel olan aldatıcı da olabilmektedir. Deneysel sonuçlar da her zaman ve zeminde geçerli olmayabilmektedir (suyun yer çekimsiz bir ortamda akıcı olmaması gibi). İkincisi nesnel ve objektif olanı itibara almayan, tamamen akli önermelerle kurulmuş **paradigmalarıdır**. Bu tip düşünmede olayların ve nesnelere yer ve önemi yoktur. Ön fikir, ön kabul veya (amiyane deyişle pire-cüceler), bütün düşünce dünyasını tayin ve tertip etmektedir. Bu tip düşünme şekline en güzel örnek, **ideolojik düşünmedir**. Bu çeşit düşünmede, kişinin zihni bir takım kalıplaşmış yargı cümleleriyle belirlenmekte, kişi olayları o yargı kalıplarına göre algılamaktadır. Aynı ideolojiye mensup insan gruplarının, belli olaylar karşısında, birbirlerinden ayrı oldukları halde bile, benzer tepkiler üretmelerinin nedeni bu yargı kalıplarıdır. Bu şekilde zihinleri önceden belirlenmiş kişiler siyasette iyi iş çıkarırlar, toplumsal olaylarda etkileyici hareketler sergilerler. Hatta çoğu zaman başarılı da olmaktadır, ne var ki yaptıkları işlerin çoğu gerçekler dünyasından bir tüy bile kaldırmamıştır. Büyü hadisinin sıhhatine itirazda bulunanları bu kategoride düşünebiliriz. Onlar, bir konuyu incelemeyen önce onunla ilgili bazı ön kabuller, mantıksal ilkeler belirlemişler, bunları da varsayımlı cümleler halinde ifade etmişlerdir. Bir olayı ya da bir düşünceyi bu varsayıma göre değerlendirmekte; varsayıma uygun düşüyorsa doğru, düşmüyorsa yanlış kabul etmektedirler. Onlar için, varsayımlarına uygun düşmeyen olayın meydana gelmiş olma ihtimali yoktur.

Bizim bu makalede ele aldığımız hadis, onların akıl yürütme şekillerini deşifre etmeye yarayan güzel bir örnektir. Birazdan da temas edeceğimiz gibi, bazı kelimelere (örneğin Mutezile) göre, "*Hz. Peygamber'e büyüünün tesir ettiğini kabul etmek, vahyin güvenilirliğini ortadan kaldırır, bu nedenle büyü hadisi sahih değildir*".

Üçüncü bir düşünme şekli daha vardır ki olaylar dünyasını ve nesnelere algılar, bunları akli süzgeçten geçirir ve nihai gerçeğe ulaşmaya çalışır. Bu tip düşünme biçiminde hem olay ve olguların hem de akli çıkarımların rolü bulunmaktadır. Amaç, gerçeğe ulaşmaktır, bir şeyi körü körüne kabul veya reddetmek değildir. İşte Mazeri'nin yaklaşımında bu üçüncü düşünme biçimini görmek mümkündür.

Bu noktada, burada serdetmeye çalıştığımız düşünme biçimleri açısından önemli gördüğümüz bir hususu daha izah etmemiz gerekmektedir. O da şudur: *Şahit olduğumuz olaylar ve algıladığımız nesnelere açısından durum bu olmakla beraber, geçmişte yaşandığı nakledilen ve bizim bizzat şahidi olmadığımız olaylar hakkındaki muhakememiz nasıl olacaktır? Böyle bir olayın vuku bulduğuna bizi ikna edecek olan nedir?*

Bizi geçmişe bağlayan tek vasıta nakil/rivayettir (Modern dönemde buna arkeolojik bulgular da eklenmiştir). Kur'an-ı Kerim de bize geçmişin hakikatlerini haber veren bir bilgi kaynağıdır. Kur'an'ın sübutu açısından problem yoktur. Rivayetlerde ise araştırma sonucu elde edilen bilgi önemlidir. Rivayet biliminin (hadis ve tarih bilimleri) metodolojisi ile sahih olduğuna kanaat getirilen haberlerin vuku bulunduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Gerek Kur'an gerekse rivayetlerin tespit etmiş olduğu olayı akli bir süzgeçten geçirmek suretiyle, nihai gerçeğe ulaşmaya çalışabiliriz. Mazeri'nin yaklaşımı üzerinden konuşacak olursak, o, Kur'an'a bakmakta ve Kur'an'ın büyüden bahsettiğini, büyü ile ilgili Hz. Süleyman ve Hz. Musa zamanında yaşanmış örnekleri verdiğini tespit etmektedir. Kur'an'ın verdiği haberler Mazeri'ye göre kesindir, olmuştur. Sonra hadisi ele almakta, hadisin sübutuna kanaat getirdikten sonra, olayda ortaya çıkan büyü nesnelere delil olarak kabul etmektedir. Bundan sonra *"büyünün gerçekler dünyasına ait olmadığını düşünmenin muhal olacağı aklen bilinebilir bir şeydir"* demek suretiyle düşünme sürecini tamamlamaktadır.

Erken dönem hadis alimlerinden İbn Kuteybe (ö.h.276) Mutezile ve benzeri bidat fırkaların görüşlerini eleştirirken şöyle demektedir: *"Onlara göre sihir, kişiyi kardeşinden soğutmakta, karı kocanın arasını açmakta kullanılan bir çeşit "hile"dir. Muskalar ve yalancılık gibi. Bazıları da büyüün "rukye" (okuyup üfleme) olduğunu söylemişlerdir. Mesela "Sum/sem" denilen bir zehir vardır ki erkeğe içirilirse, hanımından uzaklaşır, mizacı değişir ve saç başı dağılır. Onlara göre, sihirbazlar gösterdikleri şeyleri Musa'nın yanlış algılamasını sağladılar. Mesela, cıvayı bir kaba boşaltırsak yılan gibi olur. Bu cıvayı sıcak bir zemin üzerine attığımız zaman yılan gibi kıvrılarak gider. Delil olarak şu ayeti zikrettiler: "Musa onlara, önce siz atın dedi. Attıkları anda, ipleri ve değnekleri sihrin etkisiyle ona (Musa'ya) sanki koşuyorlarmış gibi göründü (algı yanılması).⁴⁹ Ve yine şu ayeti de delil olarak saydılar: "...Ancak şeytanlar, insanlara büyü yapmayı/sihri, ayrıca Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı...".⁵⁰ Onlara göre bu ayetteki "mâ" harfi, ism-i mevsûl değil, olumsuzluk edatıdır. Yani anlam "indirilmedi" şeklinde olmaktadır".*

İbn Kuteybe muhaliflerin bu iddialarını özetledikten sonra, kendi fikirlerini şöyle dile getirmektedir: *"Onların bu görüşleri Müslümanların, Yahudilerin, Hristiyanların ve bütün ehl-i kitabın, bütün milletlerin; rukyeye inanan Hintlilerin, Rumların, cahiliye ve İslami dönemdeki Arapların görüş ve düşüncelerine terstir. Kur'an'a da terstir. Tevilsiz anlaşılması halinde Kur'an ile inatlaşmadır. Çünkü Allah resulüne şöyle buyurmaktadır: 'De ki... düşümlere üfleyenlerin kötülüğünden...*

⁴⁹ Ta-ha, 20/66.

⁵⁰ Bakara, 2/102.

*sabahın rabbine sığınırım*⁵¹ Allah bize öğretmektedir ki büyücüler, rukye yapan veya okuyup üfleyenlerin yaptıkları gibi, bağladıkları düğümlere üflemektedirler⁵²

İbn Kuteybe'nin verdiği bilgilere göre, muhalifler büyü'nün bir çeşit aldatma/hile olduğunu veya ayeti yorumlamalarında görüldüğü gibi, büyü denen şeyin tamamen maddi aletlerle yapılan oyunlardan ibaret bulunduğunu söylemektedirler. Bu kesimin büyüü günümüzde insanları eğlendirmek için yapılan "sihirbazlık" gibi algıladıkları anlaşılmaktadır. Böylece büyü'nün gerçekliğini reddetmektedirler. İbn Kuteybe'nin de dikkat çektiği gibi, verdikleri deliller kendilerini nakzedecek cinstendir. Çünkü Musa'nın olayında farz edelim ki bir aldatmaca, bir hile vardır, ancak ortada vuku bulmakta olan bir şey yok mudur? Hz. Musa'nın karşı karşıya olduğu büyü'nün, cıvanın sıcak zemindeki hareketlerine indirgenerek açıklanmaya çalışılması, olayın iyi kavranamadığının bir göstergesidir. İbn Kuteybe, muhaliflere verdiği cevapta iki farklı delil ileri sürmektedir. Bu delillerden biri **sosyolojik-tarihsel delil**dir. Burada gelmiş geçmiş toplumların ve din mensuplarının uygulamalarını ileri sürmektedir. Çoğunluğun bir fikre odaklanmış olması, o fikrin doğruluğunu gösteren bir delil olmayabilir. Ancak büyü özelinde düşünülecek olunursa, büyü'nün çeşitli milletler ve din mensuplarınca uygulanıyor olması önemlidir. Ayrıca şunun altını çizmeliyiz ki insanlık tarihinde (Kur'an'ın açıklamalarına göre bu dönemin Hz. Süleyman ve Hz. Musa zamanlarını kapsadığı söylenebilir) büyü'nün yaygın kullanıldığı, insanların yaşamında geniş ve ciddi etkilerinin görüldüğü bir evre yaşanmıştır. Fakat zamanla büyücülük etkisini ve önemini yitirmiş, nihayet İslam'ın gelişiyile farklı bir evreye girilmiştir. Büyü, bir bilgi türü olmaktan yavaş yavaş çıkmış, bu dönemlerden geriye rukye benzeri tedavi usulleri kalmıştır. Günümüzde büyü yapabilen kimselerden söz etmek zordur. İbn Kuteybe'nin ikinci delili Felak suresidir. Çünkü bu surenin 4. Ayetinde "düğümlere üfleyenlerden" ve "onların şerrinden" bahsedilmekte ve bu kimselerin şerlerinden Allah'a sığınılması tavsiye edilmektedir. Gerçekten de bu ayetin (ya da surenin) önemli bir delil olduğu ortadadır. Nitekim muhalifler de bu ayet karşısında sessiz kalmayı tercih etmektedirler.

4.2. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılmasına ve Etki Etmesine İtiraz

Büyü'nün gerçekliğine yapılan itirazlardan sonra, burada Hz. Peygamber'e büyü yapılmış olmasını ve eğer yapıldıysa etki etmiş olabileceğini reddedenlerin iddialarına yer vereceğiz. İbn Kuteybe, bununla ilgili başlığı şöyle atmaktadır:

⁵¹ Felak, 113/ 4.

⁵² İbn Kuteybe, ed-Dineveri, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, el-Mektebu'l-İslami 1419/1999, s. 223 vd; geçmiş milletlerde büyü ile ilgili geniş bilgi için Bkz. Kenan Karagöz, *Hazreti Peygambere Yapılan Büyüler ve Yahudilerde Büyücülük*, basılmamış yüksek lisans tezi, Erzurum, 2006.

"Aklın ve Nazar delilinin yalanladığı bir hadis". Sonrasında muhaliflerin itirazlarını şu şekilde dile getirmektedir: "Peygambere büyü yapılması mümkün değildir. Çünkü büyü yapmak küfürdür ve büyücülerin de dediği gibi bir çeşit şeytan işidir. Allah Peygamber'i çepeçevre kuşatmış, melekleriyle korumuş ve vahyi de şeytandan muhafaza etmişken, büyü Peygamber'e nasıl etki edebilir? Nitekim yüce Allah, 'onun önünden ve ardından batıl nasıl yaklaşabilir?'⁵³ buyurmaktadır. Sizin iddianıza göre bu ayetteki 'batıl', şeytandır. Bir başka ayette şöyle buyurulmaktadır: 'Allah gaybı bilendir. Hiç kimseyi gaybına muttali kılmaz. Ancak razı olduğu peygamber hariç. O Peygamber'in önünde ve ardında gözetleyiciler dolaşmaktadır'⁵⁴

Erken dönem alimlerinden Hattabi (ö.h.388) itirazlara temas ederken hadise itiraz edenleri "Tabiatçılar" olarak isimlendirmektedir.⁵⁵ Hattabi'ye göre "Tabiatçılardan bir grup büyüü inkar etmişler, büyüünün gerçekliğini yok saymışlar ve bazı kelamcılar da bu hadisi reddetmişlerdir. Onlar şöyle demişlerdir: 'Eğer büyü Peygamber'e etki etseydi, dinin ve şeriatın dayandığı vahyin de büyüden etkilenmediğinden emin olunamazdı'. Bu da ümmetin sapmasına yol açardı".⁵⁶

Daha önce görüşlerini aktardığımız Mazeri de "Bid'atçılar" diye isimlendirdiği kişilerin "Hz. Peygamber'e büyü yapılmış olması, onun peygamberlik görevini ortadan kaldırır ve nübüvvet üzerinde şüphe uyandırır" iddiasını ileri sürdüklerini söylemektedir.⁵⁷

Kadı İyaz (ö.h.544) "Mülhidler" dediği kişilerin eleştirilerini şöyle zikretmektedir: "Büyü, büyü yapılan kimseyi şüpheye düşürmek/kafasını karıştırmak olduğuna göre, Peygamber'in durumunda bunu söylemek nasıl mümkün olabilir? Masum/korunmuş olan bir kimse için büyülenmek söz konusu mudur?"⁵⁸

Nizamuddin el-Kummi (ö.h.850) Mutezile'nin itirazlarını biraz daha farklı nakletmektedir: "Bu rivayetin kabul edilmesi, kafirlerin ve kötü insanların peygamberlere zarar verebilmelerini mümkün kılacağı için batıldır. Ayrıca bu hadis

⁵³ Fussilet, 41/42.

⁵⁴ Cin, 72/26-27; İbn Kuteybe, *Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis*, s. 220 vd.

⁵⁵ Tabiatçılar hakkında Bkz. Burhan Köroğlu, "Tabiatçılar", *DİA*, c. XXIX, s. 327 vd.

⁵⁶ Hattabi, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *İlamu'l-Hadis*, Thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman, Camiatu Ummu'l-Kura, 1409/1988, c. II, s. 1500; ayrıca Bkz. İbnu'l-Cevzi, *Keşf*, c. IV, s. 342.

⁵⁷ Mazeri, *el-Mu'lüm*, c. III, s. 159; ayrıca Bkz. Tîbi, Şerefuddin el-Hüseyn b. Abdillâh, *el-Kaşif an Hakaiki's-Sünen*, Thk. Abdulhamid el-Hindavi, Mektebetu Nazzar Mustafa el-Baz, Mekke-Riyad, 1417/1997, c. XII, s. 3772.

⁵⁸ Kadı İyaz, İbn Musa b. İyaz, *eş-Şifa bi Ta'rifi Hukuki'l-Mustafa*, Daru'l-Feyha, Amman, 1407, c. II, s. 411.

sahih kabul edilirse, müşriklerin 'onlar ancak büyülenmiş bir adama uyuyorlar'⁵⁹ şeklindeki tezlerini haklı çıkartmış olur"⁶⁰

5. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılmasına İtirazların Delilleri

Buraya kadar "Hz. Peygamber'e Büyü Yapılmasına ve Etki Etmesine İtiraz" başlığı altında, geleneksel itirazların iki tür delil üzerine bina edildiği söylenebilir. Bunlardan biri Akıl ve nazar delili, diğeri Kur'an delilidir.

5.1. Akıl ve Nazar Delili

İslam tarihinde akli önceleyen kelami ve felsefi akımlar olmuştur. Bunların hepsi olmasa da bir kısmının, özellikle Mutezile'nin söz konusu büyü rivayetine akla uygunluk açısından itiraz ettiğini görmekteyiz. Fakat akla önemli bir yer veren Maturidi'nin bu hadisi kabul ettiğini ve hatta olayın hikmetine dair açıklamalar yaptığını söylemiştik. Bu konuya eğilmeden önce şunu belirtmek gerekir ki akla uygunluk hadisçilerin de esas aldıkları bir ilkedir; onlara göre hadisin sahih olması için akla muarız olmaması gerekmektedir. Hadisçilerin ve diğer ehl-i sünnet ulemasının akla bakışı ve akli kullanması ile bazı kelimcilerin akla verdikleri konum arasında bariz farklar vardır. Burada en temel sorun, insanda/bireyde, iç ve dış ortamlardan azade, belli kültür şartları tarafından belirlenmemiş, ekonomik ve coğrafi etkilere maruz kalmamış, aile ve okul eğitiminin değerlerini yüklenmemiş, saf ve yalın düşünebilen bir aklın varlığından söz edilip edilemeyeceğidir.

Her insan belli şartlarda, belli bir aile ortamında doğar. İçinde bulunduğu gelenekler, adetler ve kültür tarafından etkilenir, eğitim kurumlarınınca şekillendirilir. Doğuştan getirdiği genetik yatkınlıkları ve kapasiteleri de ihmal etmemeliyiz. Birey, birçok olayları görerek, tecrübe ederek, üzüntü/mutluluklar yaşayarak yetişir ve sonunda tüm bu bileşenlerin ürünü olur. Zaten akıl denen yeti de tüm bunların meyvesidir ve ömür boyu oluşmaya, gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Her insan diğerinden farklıdır; kardeşler dahi akıl yönünden benzeşmezler. Öyleyse, söz konusu olan saf aklın varlığı değil, kendi yolunu çizmiş, ilkelerini belirlemiş aklın hakemliğidir. Başka bir deyişle bir insan, geliştirdiği ilkelerinin doğruluğu oranında doğru sonuçlara varabilir.

Yukarıda çeşitli isimler/etiketler altında fikirleri verilen grupların tavırlarına dikkat edildiğinde, rivayetlerin "akla aykırı" ya da "akla ve nazara aykırı" denilerek eleştirildiği ve eleştiri noktasının da "**eğer Hz. Peygamber'e büyüünün etki ettiği kabul edilirse, nübüvvetin güvenilirliğinin sarsılacağı**" kanıtı olduğu

⁵⁹ İsra,17/ 47.

⁶⁰ Nizamuddin el Kummi, el-Hasen b. Muhammed, *Garaibu'l-Kur'an ve Regaibu'l-Furkan*, Thk. Şeyh Zekeriya Umeyrat, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1416, c. VI, s. 598.

görülmektedir. Bu kanıt ilk bakışta ikna edici gibi görünmekle beraber, neden çoğunluk bu konuda ikna olmamıştır?

Daha önce de söylendiği gibi, ayet ya da hadislerin anlaşılması noktasında, bir takım kalıp cümleler ve yargılar oluşturularak, bir çeşit sloganlaşmış ifadelerle gerçeğe ulaşmak zordur. Burada oluşturulan yargı cümlesi ve onun sonucu, mantıksal bir zorunluluk değildir. Yani **kendisine bir an için büyü isabet etmiş ve sonra Allah'ın yardımı ile ondan kurtulmuş kimse/peygamber, böyle bir şey yaşamış olmakla güvenilirliğini yitirmez.** (Hz. Musa'nın bir kişiyi öldürmekle katil vasfını almadığı gibi.) Büyü olayını anlamaya çalışırken, Hz. Peygamber'in yaptığı mücadeleyi, bu mücadelede düşmanlarının kullandıkları silahları göz ardı etmemek gerekmektedir. Uhud savaşında alınan yenilgi, Müslümanların cemaat bağlarını kuvvetlendirdiği gibi, inançlarına da yeni bir boyut katmıştır. Düşmanlarca yapılan saldırılar, bazen mücadelenin kuvvet kazanmasına evrilebilmektedir. Büyü olayında da Hz. Peygamber'e geçici süre etki edilmiş, fakat Allah'ın onu kurtarmasıyla düşmanların moral güçleri kırılmış olabilir. Bu durum nübüvvetin güvenilirliğini zedelemeyiz. Kısaca söylemek gerekirse, "**büyünün Hz. Peygambere etki ettiğini kabul etmek, onun nübüvvet göreviyle ilgili bir şüpheyi gerektirmez**" demek daha isabetli gözükmemektedir.

Hattabi (ö.h.388), bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir: "*Hz. Peygamber'e büyü yapıldığına dair rivayeti sahih kabul etmekle nübüvvete zarar verildiği, ailesiyle ilişkilerini etkilediği ve (ibadet) işlerinde yılgınlık ve bitkinlik meydana getirdiği şeklindeki iddialarına gelince; burada durum onların düşündükleri/takdir ettikleri gibi olmayıp, değerlendirmeleri yanlıştır. Başkalarının olduğu gibi, Peygamberlerin de hastalanmaları ve hastalık belirtileri göstermeleri (a'râz) mümkündür. Ancak, Allah'ın gözetimi altındaki din işlerinde, Allah'ın kendilerini koruma altına aldığı hususlarda durum farklıdır. Büyünün peygamberlerin bedenlerine etki etmesi, öldürülmelerinden daha büyük bir (musibet) değildir. Zehirlenmeleri ve hastalanmaları da öyle. Mesela Zekeriya aleyhisselam ve oğlu Yahya öldürülmüşlerdi. Peygamberimiz de Hayber'de kendisine hediye edilen bir et ile zehirlenmişti... Bunların hiç birisi o peygamberlerin nübüvvet görevlerini yaralamadı. Onların faziletlerini de ortadan kaldırmadı. Bu onlar için birer imtihan vesilesiydi... Hz. Peygamber'in nübüvvet yönüne gelince, Allah bu hususta onu korumaya almış, vahyini ifsad ve değiştirilmekten muhafaza etmiştir. Hz. Peygamber'in yapmadığı bir şeyi yapmış gibi tahayyül etmesi, özellikle hanımlarıyla ilişkisinde söz konusu olmuştur. Büyü vasıtasıyla hanımlarından uzaklaştırılmıştır. Din ve nübüvvet işleriyse bunların dışındadır. İşte yüce Allah'ın*

'onlardan karı ile kocanın arasını ayıracak şeyleri öğreniyorlardı' *ayetinin içerdiği anlam budur*⁶¹

Hattabi, burada Peygamberlerin dini görevleri, yani vahiy almaları ve vahyi tebliğ etmeleri ile dünyevi varlıkları arasında bir ayrım yapmaktadır. Buna göre peygamberlerin hastalanmaları, çeşitli musibetlere uğramaları, hatta öldürülmeleri mümkündür. Çünkü peygamberler de bizim gibi insanlar olup, bizim tabii olduğumuz şartlara tabidirler. Onların ayrıcalığı, nübüvvet konusundadır. Peygamberler kendilerine gelen vahyi tebliğ ve tebyin/açıklama ile görevlidirler. Bu görevlerini yaparlarken şeytanların veya cinlerin tasallutundan muhafaza altındadırlar. Herhangi bir canlı, peygamberin tebliğine müdahalede bulunamaz, onu bozamaz. Vahiy, Allah'tan geldiği gibi insanlara ulaştırılır. Hattabi'ye göre büyü hadisesinde, Hz. Peygamber'in bedenine dokunan bir rahatsızlık söz konusudur. Nitekim bazı rivayetlerde, eşleriyle ilişkisinin azaldığı, hanımlarından uzaklaştığı ifade edilmektedir. Bu açıklayıcı kısım sahih ise, Hz. Peygamber'e yapılan büyü onun bedenine etki etmiştir.

Mazeri, bunlara ilaveten, "*Hz. Peygamber, Cebrail gelmediği halde geldiğini, vahiy getirmediği halde getirdiğini tahayyül edebilir*" şeklindeki bir iddiadan bahsetmekte ve bunları şu şekilde cevaplandırmaktadır: "*Bu söylenenlerin hepsi batıldır. Hz. Peygamber'in Allah'tan alıp tebliğ ettiklerinde doğru olduğuna ve korunduğuna dair delil vardır*". Bu savunmadan anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber'e büyü etki edebilir, fakat bu etki vahye zarar veremez; çünkü vahyin korunması Allah tarafından yapılmaktadır. Yine Mazeri'ye göre büyü, vahiy ve din işlerinde değil dünyayla ilgili işlerde etkili olmuştur. Mazeri'nin güzel bir ifadesi vardır, o şöyle der: "*Bazı dünya işlerine gelince, Hz. Peygamber onlar için gönderilmemiş/görevlendirilmemiştir; dünya işleri yönünden insanlardan üstün ve ayrıcalıklı kılınmamıştır*"⁶²

Bu, gerçekten güzel bir bakış açısidir; Hz. Peygamber dünya hususunda diğer insanlardan farklı ve üstün kılınmamıştır. Çünkü dünya işleri çalışma, bilgi ve tecrübe ile elde edilir. Bir kimse, bir alanda çalışarak, bilgi edinerek, tecrübe ile o konuda peygamberlerden üstün olabilir. Peygamberler de o insanı o alanda istihdam ederek ondan yararlanırlar. Ancak din işleri farklıdır. Çünkü dinin kaynağı vahiydir; din ancak vahiy ile bilinebilir. Bu alanın söz sahibi, vahyin tebliğ ve tebyinini yapan peygamberlerdir. O nedenle peygamberler dini konularda koruma altına alınmışlar, ancak dünyevi meselelerde diğer insanlarla eşit kılınmışlardır.

⁶¹ Hattabi, *i'lam*, c. II, s. 1501-4.

⁶² Mazeri, *el-Mu'lim*, c. III, s. 159.

Kadı İyaz da (ö.h.544) "büyü, Hz. Peygamber'in bedenine ve uzuvlarına etki etmiştir; aklına, kalbine ve itikadına değil"⁶³ demek suretiyle konuya açıklık getirmektedir. Kadı İyaz Şifa'da da konuyu şöyle ele almaktadır: "Hz. Peygamber'in bir şeyi yapmadığı halde yapmış gibi tahayyül etmesi, onun peygamberlik görevini tebliğde, şeriatı açıklamakta herhangi bir müdahalenin olabileceği anlamına gelmediği gibi, doğruluğu hususundaki (Kur'ani) delili veya bu konudaki icmâ yaramaz... Hz. Peygamber tüm hallerinde diğer insanlar gibi, dünya işlerinde her türlü afete hedef olabilir"⁶⁴

5.2. Kur'an Delili

Büyü hadisinin sahih olamayacağına dair ortaya konan akli ve nazari delillerden sonra, bazı ayetler de delil olarak ileri sürülmüştür. Konunun daha çok şu ayetler etrafında tartışıldığı görülmektedir:

İsra, 17/47 ve Furkan, 25/8:

"Seni dinlerlerken hangi maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurlarken de o zalimlerin, 'Siz ancak **büyülenmiş bir adama** uyuyorsunuz/uymuş olursunuz' dediklerini çok iyi biliyoruz"

Muhalliflere göre bu ayetlerde müşrikler, müminlerin Hz. Peygamber'e tabi olmalarını eleştirmekte ve "siz büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" diyerek iftira atmaktadırlar. Yani Hz. Peygamber'in büyülenmiş olması müşriklerin bir iftirasından ibarettir. Eğer büyü hadisini sahih kabul edersek, bu ayeti yalanlamış, müşriklerin iddialarını doğrulamış oluruz, çünkü ayetler bu durumu açıkça reddetmektedir.⁶⁵

Fussilet, 41/42:

"Onun önünden ve ardından asla **batıl** yaklaşamaz. O, Hakim ve Hamid olan tarafından indirilmiştir"

Muhalliflerin ileri sürdükleri bu ayette 'batıl' kelimesiyle kastedilen şeytandır; şeytan Hz. Peygamber'e yaklaşmamakta, vahye etki edememektedir. Büyü ise cinler ve şeytanlar kullanılarak yapılmaktadır. Hz. Peygamber'in büyülenmiş olması ihtimali bu ayete göre ortadan kalkmış olmaktadır⁶⁶

Cin, 72/26-27:

⁶³ Kadı İyaz, *İkmalu'l-Mu'lim bi Fevaidi Müslim*, Thk. Dr. Yahya İsmail, Daru'l-Vefa, Mısır, 1419/1998, c. VII, s. 88.

⁶⁴ Kadı İyaz, *eş-Şifa*, c. II, s. 411.

⁶⁵ Bkz. el Kummi, *Garâibu'l-Kur'an*, c. VI, s. 598; Razi, Fahrudin, *Mefatihul-Gayb*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1420, c. III, s. 626; Meragi, Ahmed b. Mustafa, *Tefsir*, Mısır, 1365/1946, c. XXX, s. 268.

⁶⁶ Bkz. İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, s. 260.

"Allah gaybı bilendir, hiç kimseyi gaybına muttali kılmaz. Ancak razı olduğu peygamber müstesnadır. O peygamberin önünden ve ardından gözetleyiciler yürür".

Muhalliflere göre bu ayette geçen gözetleyici melekler Hz. Peygamber'i korumaktadırlar. Bu şekilde korunan bir insana büyü'nün etki etmesi imkânsızdır.⁶⁷

Taha, 20/66:

"Musa onlara, 'önce siz atın' dedi. Attıkları zaman ipleri ve değnekleri sihirden dolayı koşuyormuş gibi göründü"

Muhalliflere göre bu ayet de büyü'nün gerçekliğinin olmadığına delil teşkil etmektedir. Ayette geçen '**görünmek**' kelimesi '**hayali görüntü/tahayyül**' anlamındadır.⁶⁸

Peygamberimize büyü yapıldığını kabul edenlere göre-ki bunlar çoğunluğu oluştururlar-, yukarıdaki ayetler farklı anlaşılmıştır. Bu ayetler büyü'nün gerçekliğinin olmadığına veya peygamberimize büyü yapılmadığına delil olamazlar. Mesela İsrâ 47 ve Furkan 8. Ayetlerde "**büyülenmiş/meshûr**" kelimesi bazılarının göre "nefes alıp veren", "herkes gibi sıradan bir insan" anlamına gelmektedir; yani Hz. Peygamber'in melek olmadığını ifade etmek için inanmayanların kullandığı bir argümandır. Mesela, Taberi'nin verdiği bilgiye göre, bazıları bu ayetlerde geçen "meshûr" kelimesinin "sahr/akciğer" anlamında anlaşıldığını, zira "sahr" kelimesinin "rietun" yani "akciğer" anlamına geldiğini söylemişlerdir.⁶⁹ Başka bir ifadeyle, ayette peygamberimizin büyülenmesinden bahsedilmemekte, müşriklerce onun melek değil bir insan oluşunun yadırgandığı anlatılmaktadır. Kur'an'da geçen birçok kelimenin anlaşılmasında olduğu gibi, bu kelimenin sözlük anlamının dikkate alındığını görebiliriz. Bu çok mantıklı bir tevil olmakla beraber herkes tarafından kabul edilmemiştir.⁷⁰ Ayette geçen kelimenin "büyülenmiş" anlamında olduğu var sayılacak olursa, burada kastedilen büyü'nün Hz. Peygamber'e Lebid tarafından yapılan büyü ile alakasının olmadığı açıktır. Çünkü ayet Mekke'de nazil olmuş, büyü olayı Medine'de yaşanmıştır. Fakat bir genelleme olduğu da düşünülebilir.

Fussilet ve Cin surelerinde konu edinilen "**Hz. Peygamber'in korunmuş olma vasfı**" vahiyle ilgili düşünülmüştür. Hz. Peygamber'e inen vahiy ve vahyin tebliği Allah'ın gözetiminde gerçekleşmiş olup, şeytanın buna bir müdahalesi söz konusu değildir. Ancak bedeni itibarıyla Hz. Peygamber de diğer insanlar gibidir. Hastalanma, sakatlanma veya öldürülme gibi olaylara maruz kalabilmektedir.

⁶⁷ İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, s. 260.

⁶⁸ Bkz. bu makale, "Büyünün Gerçekliğine Yapılan İtiraz".

⁶⁹ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c. XVII, s. 460.

⁷⁰ Mesela Bkz. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *Tefsir*, s. 632.

Nitekim tarihte birçok peygamber düşmanları tarafından öldürülmüştür.⁷¹ Hz. Musa'nın büyücülerle mücadelesi ve Hz. Süleyman zamanında büyüün varlığından bahsedilmesi, tevile gerek duyulmayacak derecede açık ve net olarak büyüün varlığını ortaya koymaktadır. Büyü hadisine itiraz edenlerin bu ayetleri tevil ederek aksi istikamette kullanmaya çalışmaları doğru değildir.

Büyü hadisine itiraz edenlerin delillerini ele alarak cevapladıktan sonra, hadisin sıhhatine inananların dayandıkları önemli bir delil Felak suresi 4. Ayetidir. Bu ayette, **“dügümlere üfleyen kadınların şerrinden... Sığınırım, de”** buyurulmaktadır. Bu ayet, hem büyüün gerçekliğini dile getirmiş olmakta, hem de Hz. Peygamber'e ve onunla beraber tüm müminlere büyüden Allah'a sığınmalarını emretmektedir. Nitekim, daha önce tefsirlere göre büyü meselesini ele alırken belirtildiği gibi, Muavvizeteyn surelerinin inme sebebi olarak Hz. Peygamber'e yapılan büyü gösterilmektedir. Bize göre, sebep-i nüzul olan rivayette bazı şüpheler olmakla beraber, Muavvizeteyn sureleri başlı başına ele alındığında, büyüün varlığı ve Hz. Peygambere etki ettiği noktasında oldukça güçlü bir delil oluşturmaktadır.

Sonuç

Tarihi arka planına baktığımızda, büyüün çok eski zamanlara kadar gittiği görülmektedir. Kur'an'ın haber verdiği gibi büyüün başlangıcı Hz. Süleyman zamanıdır. Bakara suresi 102. Ayeti, *“...ancak şeytanlar insanlara büyüü, Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirileni öğrettikleri için küfre girdiler. O iki melek, 'biz sizin için bir imtihanız, sakın küfre düşmeyin' demedikçe hiç kimseye büyüü öğretmiyorlardı. İnsanlar bu iki melekten eşlerin arasını ayırmayı öğreniyorlardı”* buyurmak suretiyle, büyüün başlangıcına işaret etmektedir. Bu şekilde başlayan büyü Musa aleyhisselam zamanında bir ilim ve sanat halini almıştı (20.Taha.66). Büyüün tarihsel varlığı açıktır. Kabul etmek gerekir ki büyü de belli bir bilgi birikimine dayanır. Bu bilgiye sahip olan kişilerin Hz. Peygamber zamanında var oldukları rivayetlerden ve ayetlerden (Felak suresi) anlaşılmaktadır. Sonraki dönemlerde büyü hakkında bilgi sahibi olan kalmış mıdır bunu bilemiyoruz. Günümüzde ise büyüün belki illizyona karşılık gelen bazı çeşitleri söz konusu olabilir⁷².

Gönderilen peygamberlerin hep bir takım düşmanları olmuştur. Bu düşmanlar daha çok toplumun imtiyazlı sınıfları arasından çıkmıştır. Menfaatlerinin kaybolacağını anlayan bu kesimler peygamberleri yok etmeye

⁷¹ Bkz. bu makale, “Akıl ve Nazar Delili”.

⁷² Mesela, Hamdi Yazır, Bakara Suresi 102. Ayetin tefsirinde, Fahrudin Razi'den mülhem olarak sihrin sekiz çeşidini özetlemektedir.

çalışmışlar, zaman zaman da bunda başarılı olmuşlardır. Kur'an'ın açıklamalarına göre, geçmiş ümmetlerden bazıları kendilerine gönderilen peygamberleri öldürmüşler ve bu nedenle laneti hak etmişlerdir.

Peygamberimiz zamanına gelindiğinde, onun da müşrikler, münafıklar ve diğer din mensupları arasında düşmanları olmuş, öldürülmek istenmiş ve Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılmıştır. Onu öldürmek için her yola başvurmuş olan düşmanlarının, büyü yapma yoluna gitmiş olmaları yadırganacak bir durum değildir. Nitekim bu makalede ele aldığımız rivayet bunu ortaya koymaktadır.

Bu rivayet, Ayşe-Urve-Hişam isnadıyla SABİT VE SAHİH bir rivayettir. Hadis usulü açısından bir problem taşımamaktadır. İmam Malik'in, üç ayrı keresinde üç ayrı eda lafzı kullanarak rivayet etmesini ileri sürerek, Hişam'dan çekince ile bahsetmesi, isnadın güvenilirlik durumuna bir zarar vermemektedir. İsnad hakkında söylenebilecek en olumsuz yargı, AHÂD olmasıdır. Hadisi inceleyen bir çok alime göre isnadın şahitleri vardır ve bu hadis sadece Hişam'dan veya sadece Ayşe'den gelmemektedir. Urve'nin Hişam'dan başka çocukları da bu hadisi rivayet etmişlerdir. Aslında hadisin ahâd olarak nitelendirilmesi çok önemli değildir. Zaten hadislerin birçoğu ahâd isnatlarla bize ulaşmıştır, önemli olan isnadın sahih olmasıdır.

Diğer taraftan şu hususun altını çizmeliyiz ki bu konu, bir inanç meselesi değildir, tarihi bir olaydır. Hz. Peygamber'in hayatının kısa bir anında yaşanmış bir olaydan bahsedilmektedir. Dolayısı ile bu rivayetin bir inanç boyutunda ele alınması doğru değildir. Bu açıdan bakıldığında, gerek geçmişte gerekse günümüzde, bu rivayeti "ahâd haberlerin itikatta delil olamayacağı" savı ile eleştirenlerin haklılığından bahsedemeyiz.

Fakat "teorilerimiz/ideolojilerimiz ile pratik/vak'a çatıştığında ne yapmamız gerektiği" konusunda bu rivayet bize fikir vermektedir: Gözlemediğimiz veya geçmişte yaşanmış bir olayın "yokmuş", "hiç olmamış" gibi geçilmesi akıl ile alay edilmesi demektir. Gerçekte var olan, ideal dünyamızda var olan ile örtüşmeyebilir, böyle bir durumda gerçekte olanı, ideallere kurban vermemeliyiz. Öyle anlaşılıyor ki bazı İslam alimleri, büyü rivayetini kendi kurgusal sistemlerine uygun düşmediği için eleştirmişlerdir.

Bu rivayet sadece hadis, tefsir ve tarih kitaplarında yer almakla kalmamış, İslam fıkhiında da ulemanın içtihatlarına kaynak olmuştur. Fıkıhçılar, büyü yapan ve yaptırmanın durumunu, onlara ceza verilip verilmeyeceğini tartışırken, bu rivayeti ve onunla beraber sahabilerin yaşadıkları diğer tecrübeleri de göz önüne almışlardır. Başka bir deyişle büyü rivayetinin oldukça geniş bir kullanım ve kaynaklık alanı olmuştur.

Büyü ya da sihir denilince, insanlarımızın aklına halkın eğlendirilmesi amacıyla sahnelenen illizyon gösterileri veya ilkel topluluklarda görülmüş olan büyü törenleri gelmektedir. Büyü veya sihrin bu şekilde algılanması, pozitivist ve rasyonalist bilim anlayışının bir tezahürüdür. Halbuki geleneksel İslam edebiyatı okunduğunda, büyü/sihir adı verilen uygulamaların sayısız türleri olduğu görülmektedir. Bu konuda Fahrüddin Razi'nin verdiği bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Geleneksel okumalardan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki "el çabukluğu" denilen sihirbazlık, cıva ve benzeri maddelerle yapılan "göz boyamacılığı/algı yanıltılması", vücuttaki ağrı ve ateşin ilaçlarla düşürülmesi, aksine bir takım maddeler içirilmek suretiyle insanların zehirlenmeleri, kötü ruhlardan yardım alınarak insanların hastalandırılması, şeytan ve cinler ile etki altına alınmaları gibi sayısız büyü çeşidinden bahsedilmektedir. Dikkat edilecek olursa, rivayette, peygamberimizin iki yanına gelen melekler, "o büyülenmiştir" derken "MATBÛBUN" ve "onu kim büyüledi" derken de "men TABBEHU" şeklinde "TİB" kelimesinin türevlerini kullanmışlardır. Bu açıdan bakılacak olursa, büyü hadisi ile kastedilen büyü uygulamasında nasıl bir teknik izlendiği, bunun hangi tür büyüye girdiği, etki mekanizmasının ne olduğu bilinmeden rivayetin eleştirilmesi doğru olmayacaktır.

Hatırlanacağı üzere metne yönelik eleştirilerden biri, Hz. Peygamber'in Allah tarafından korunması argümanı idi. Çünkü Kur'an-ı kerimde "onun önünden ve ardından gözetleyicilerin yürüdüğü" (72.Cin.27), "ne önünden ne de ardından batılın yaklaşamayacağı" (41.Fussilet.42) ve "onun insanlardan korunacağı" (5.Maide.67) zikredilmektedir. Bu ayetler ile iki şeyin kastedildiği açıktır: Birincisi, Hz. Peygamber'in düşmanlar tarafından öldürülmesinin imkansız olduğu, bu nedenle korkmaması gerektiği, tebliğ ve tebyin görevini cesaretle yapmasıdır. Nitekim düşmanları peygamberi öldürmek için planlar yapmışlar, fakat başarılı olamamışlardır. Ancak onun Mekke'den Medine'ye çıkarılması mümkün olmuştur. Demek oluyor ki düşmanlarının onun üzerinde kısmi bir etkisi söz konusu olmuştur. İkincisi de vahyin koruma altına alınmış olmasıdır. Vahyin peygambere ulaşması ve peygamberimizin onu insanlara ulaştırması aşamalarında hiçbir harici etki söz konusu değildir. Gelen vahyin yazdırılması ve Mushaf halinde toplanarak bize kadar ulaştırılması sürecini de buna ekleyebiliriz.

Hz. Peygamber'i etki altına alan büyü'nün mahiyeti neydi? Rivayetin metin içerikleri dikkatlice incelendiğinde, bazı noktalar öne çıkmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'in önce maddi bir hastalığa yakalandığını düşünerek hacamat yaptırmak istemesi, çok dua ederek Allah'tan yardım ve şifa istemesi, olayın çözümünü başından sonuna kadar yönetmesi, büyü'nün aklını değil bedenini etkilediğini göstermektedir. Metinde geçen "tahayyül etme" fiilinin onun aklını

etki altına alacak bir durumun ortaya çıkması şeklinde yorumlanması, böylece uzak bir ihtimal halini almaktadır. Nitekim bazı rivayetlerde hanımlarından uzaklaşması, onlarla beraber olmadığı halde olduğunu düşünmesi, vücudunda ağrıların ortaya çıkması (ve-ce-a), zayıf ve bulanık görmesi ve ashabının onu ziyarete gelmeleri, hatta bazı rivayetlerde ibadetlerinde zorlanacak kadar bitkinlik hissetmesi gibi belirtiler, büyüünün aklına değil bedenine etki ettiğini açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak denebilir ki Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ ve tebyin eden Hz. Peygamber'in bu görevi hiçbir zaman akamete uğramamış, bu görev bihakkın yerine getirilmiş, ancak herkes gibi bir insan olan Allah resulü de hastalanmış ve tedavi görmüştür. Tedavisinin kullar tarafından yapılamayacak durumlarda da yüce Yaratıcı'ya müracaat etmiş ve O'ndan yardım istemiştir.

Kaynakça

- Abdu'l-Humeyd, Ebu Muhammed el-Kessi (el-Keşşi), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, Thk. Ebu Abdillah Mustafa b. El-Adevi, Riyad, 1423/2003.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Thk. Şuayb Arnaud-Adil Mürşid, Müessesu'r-Risale, 1421/2001.
- Aliyyu'l-Kaari, Ebu'l-Hasen Nuruddin, *Şerhu's-Şifa*, Daru Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1421.
- Atmaca, Veli, *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi*, Gerekli Kitap Yayınları, 2011.
- Ayni, Bedruddin, *Umdetu'l-Kaari Şerhu Sahihü'l-Buhari*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs.
- Baci, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef, *el-Münteka Şerhu'l-Muvatta*, Matbaatu's-Saade, Mısır, 1332.
- Bağdadi, el-Hatib, *Tarihu Bağdad*, Thk. Dr. Beşşar Avvad Maruf, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1422/2001.
- Begavi, Muhyissünne Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mesud, *Mealimu't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an*, Abdurrezzak el-Mehdi, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1420.
- Beyhaki, Ahmed İbnu'l-Hüseyn el-Horasani, *Delailu'n-Nübüvve*, Thk. Abdulmu'ti Kal'aci, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, Thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, Tavku'-Necat, 1422.
- Hakim Neysaburi, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn, Daru'l-Haremeyn*, 1417/1997.
- Hattabi, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *İlamu'l-Hadis*, Thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman, Camiatu Ummu'l-Kura, 1409/1988.
- Hemedani, Ebu Abdirrahman Mukbil b. Hadi el-Vadii, *Rudûdu Ehli'l-İlm ale't-Tainin fi Hadisi's-Sihr ve Beyanu Bu'di Muhammed Reşid Rıza ani's-Selefiyye*, Daru'l-Asar li'n-Neşr ve't-Tevzi', San'a Yemen, 1420/1999.

- İbn Battal, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef, *Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, 1423/2003.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *Müsned*, Thk. Adil b. Yusuf el-Gazazi ve Ahmed b. Ferid el-Mezidi, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997.
- _____, *Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Âsar*, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Daru't-Tac, Beyrut, 1409/1989.
- İbn Hacer, el-Askalani, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.
- _____, *Tehzibu't-Tehzib*, Dairetu'l-Mearifi'n-Nizamiyye, Hind, 1326.
- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyari-Abdulfaziz Şibli, Mısır, 1375/1955.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmaduddin, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Hicr, 1418/1997.
- İbn Kuteybe, ed-Dineveri, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, el-Mektebu'l-İslami, 1419/1999.
- İbn Mace, Ebu Abdilllah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, trs.
- İbn Meymun, Abdulaziz b. Yahya b. Müslim, *el-Hayde ve'l-İ'tizar fi'r-Red alâ men kale bi Halkı'l-Kur'an*, Thk. Ali b. Muhammed b. Nasır, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine, 1423/2002.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sad, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hanci, Kahire, 1421/2001.
- İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaluddin, *Keşfu'l-Müşkil min Hadisi's-Sahihayn*, Thk. Ali Hüseyin el-Bewwab, Daru'l-Vatan, Riyad, 1418/1997.
- _____, *Zadu'l-Mesir fi İlmî't-Tefsir*, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1404/1984.
- İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasen el-Cezeri, *el-Kamil fi't-Tarih*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987.
- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed Hamid el-Fakiy, *Tefsiru'l-Kayyim*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Trs.
- Kadı İyaz, b. Musa b. İyaz, *eş-Şifa bi Ta'rifi Hukuki'l-Mustafa*, Daru'l-Feyha, Amman, 1407.
- _____, *İkmalu'l-Mu'lim bi Fevaidi Müslim*, Thk. Dr. Yahya İsmail, Daru'l-Vefa, Mısır, 1419/1998.
- Kirmani, Tacu'l-Kurra Mahmud b. Hamza (ö. h. 505 civarı), *Tefsir (Garaibu't-Tefsir ve Acaibu't-Te'vil)*, Ulumu'l-Kur'an, Beyrut, Trs.
- Kurtubi, Ebu Abdilllah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, Thk. Ahmed el-Berduni, Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, Kahire, 1384/1964.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Tefsir (Te'vilâtu Ehli's-Sünne)*, Thk. Fatıma Yusuf, Müessesetu'r-Risale, 1425/2004.
- Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyun (Tefsiru Maverdi)*, Thk. es-Seyyid b. Abdulkasım b. Abdurrahim, Daru'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, trs.

- Mazeri, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali el-Maliki, *el-Mu'lim bi Fevaidi Müslim*, Thk. Muhammed eş-Şazeli en-Neyfel, Müessesetu'l-Vataniyye, Cezair, 1988.
- Meragi, Ahmed b. Mustafa, *Tefsir*, Mısır, 1365/1946.
- Müslim, b. Haccac el-Kuşeyri, *el-Câmiu's-Sahih*, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen (es-Suğra)* (Suyuti'nin Şerhi ve Sindî'nin Haşiye'si ile beraber), Thk. Abdulfettah Ebu Gudde, Matbuatu'l-İslamiyye, Haleb, 1986/1406.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk. Hasen Abdulmun'im Çelebi, Risale, Beyrut, 1421/2001.
- Nevevi, Yahya b. Şeref, *el-Minhac Şerhu Sahihi Müslim İbni'l-Haccac*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1392 (1. Baskı Mısır 1349/1930).
- Nizamuddin el Kummi, el-Hasen b. Muhammed, *Garaibu'l-Kur'an ve Regaibu'l-Furkan*, Thk. Şeyh Zekeriya Umeyrat, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1416.
- Razi, Fahrudin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1420.
- Razi, İbn Ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1373/1953.
- Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, Daru's-Selam, 1412/1992.
- Semerhandi, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l-Ulûm*, Thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdulmevcud, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993.
- Suyuti, Celaluddin, *Tedribu'r-Ravi fi Şerhi Takribi'n-Nevavi*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah, *Ravdu'l-Unf fi Şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li İbn Hişam*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1421/2000.
- Şevkani, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadir*, Daru İbn Kesir ve Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Şam/Beyrut, 1414.
- Taberani, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, Thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, 1415/1994.
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Thk. Mahmud Muhammed Şakir ve Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, trs.
- Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-Asâr*, Thk. Şuayb Arnaud, Müessesetu'r-Risale, 1415/1494.
- Tibi, Şerefuddin el-Hüseyn b. Abdillah, *el-Kaşif an Hakaiki's-Sünen*, Thk. Abdulhamid el-Hindavi, Mektebetu Nazzar Mustafa el-Baz, Mekke-Riyad, 1417/1997.
- Zehebi, Ebu Abdillah Şemsuddin, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1374.
- _____, *Tarihu'l-İslam ve Vefeyatu'l-Meşahir ve'l-A'lam*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, Daru'l-Kütübü'l-Arabi, Beyrut, 1413/1993.
- _____, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Thk. Hüseyin el-Esed, Müessesetu'r-Risale, 1402/1982.